

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2011

Andrea Chromcová

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

**Životní hodnoty odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody
(zaměřeno na odsouzené do 26 let)**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce
Mgr. Markéta Zimová**

**Vypracovala:
Andrea Chromcová**

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Životní hodnoty odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody (zaměřeno na mladé odsouzené do 26 let)* zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Bohuňovicích dne 21. 4. 2011

Poděkování

Děkuji vedoucí své bakalářské práce, Mgr. Markétě Zimové, za její ochotu, vstřícnost, spolupráci, za její podnětné připomínky z praxe a pomoc při realizaci průzkumného šetření.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi, Miroslavu Chromcovi, za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytl při zpracovávání mé bakalářské práce, a kterého si nesmírně vážím.

Andrea Chromcová

OBSAH

ÚVOD	7
1. Osoby ve výkonu trestu odnětí svobody	9
1.1 Trestná činnost mládeže	9
1.2 Pojem trestný čin	10
1.3 Druhy trestů	10
2. Výkon trestu odnětí svobody	12
2.1 Funkce trestu	13
2.2 Účel trestu	13
2.3 Hlavní zásady trestu odnětí svobody	14
2.4 Diferenciace výkonu trestu odnětí svobody	14
2.4.1 Vnější diferenciaci	14
2.4.2 Vnitřní diferenciaci	15
3. Osobnost odsouzeného	17
3.1 Působení trestu odnětí svobody na odsouzeného	18
3.2 Programy zacházení	20
3.3 Výchovného působení trestu odnětí svobody na odsouzeného	22
4. Hodnoty	23
4.1 O hodnotách a pojetí hodnot	23
4.2 Filozofické pojetí hodnot	25
4.3 Psychologické pojetí hodnot	28
4.4 Sociologické pojetí hodnot	28
5. Hodnoty v našem životě	30
5.1 Funkce hodnot	30
5.2 Třídění hodnot	31
5.2.1 Primární životní hodnoty	33
5.2.2 Kulturní hodnoty	33
5.2.3 Hodnoty občanského života	34
5.2.4 Hodnoty individuálního života	35
5.3 Hodnotová orientace	36
6. Cíl průzkumného šetření	37
7. Průzkumný soubor	39

8. Použité metody a techniky průzkumného šetření	40
9. Hypotézy a jejich zdůvodnění	41
9.1 Hypotéza č. 1	41
9.2 Hypotéza č. 2	41
9.3 Hypotéza č. 3	42
9.4 Hypotéza č. 4	43
9.5 Hypotéza č. 5	43
10. Zpracování a interpretace dat	44
11. Shrnutí šetření	51
11.1 Hypotéza č. 1	51
11.2 Hypotéza č. 2	52
11.3 Hypotéza č. 3	53
11.4 Hypotéza č. 4	53
11.5 Hypotéza č. 5	55
Závěr	56
Resumé	57
Anotace	58
Annotation	59
Seznam použité literatury	60
Seznam příloh	62

ÚVOD

Co jsou životní hodnoty člověka? Zdánlivě jednoduchá otázka, na niž každý člověk odpoví jinak. Většinou však prioritní životní hodnotou je rodina poskytující materiální i duchovní zázemí, pocit bezpečnosti a sounáležitosti. Je to prostředí vzájemné důvěry a pochopení. Důležitou životní hodnotou většiny lidí je práce jako prostředek pro získání finančních prostředků a materiálního zabezpečení. Umožňuje uspokojovat i osobní záliby a potřeby. Práce je prostředím, kde lze realizovat své životní představy, uplatnit a ověřit své schopnosti a dovednosti, získávat nové poznatky a znalosti a samozřejmě i budovat svou kariéru. Bezpochyby každý chce být v životě šťastný, mít se co nejlépe, prožít spokojený a plnohodnotný život. Dalo by se předpokládat, že životní hodnoty lidí by měly být velmi podobné. Ale už například vnímání pojmu štěstí se představy velmi liší. Pro mnohé je štěstím mít zdravé děti, spokojenou rodinu, dobré vlastní zdraví. Pro jiného je štěstím výhra v loterii, získání lepšího pracovního zařazení či pracovní pozice, pro někoho nákup nového auta, nemovitosti či předmětu osobního zájmu.

Vyvstává otázka, zda se životní hodnoty liší v závislosti na prostředí, ve kterém lidé žijí a zda změna prostředí má vliv na hodnotový systém a jeho změny.

Volba tématu bakalářské práce vyplynula z mého pracovního zařazení ve Vězeňské službě České republiky a je zaměřena na skupinu mladých osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Obsahem bakalářské práce je zjištění, zda výrazná změna dosavadních a stávajících životních podmínek těchto osob může mít vliv na změnu jejich životních hodnot a jejich pořadí.

Není mi známo, že by téma životních hodnot odsouzených osob ve výkonu trestu odnětí svobody bylo v literatuře nebo v jiných pramenech zdokumentováno. Odborné práce se sice zabývají životními hodnotami a hodnotovým systémem, ale pouze u osob, které nejsou nebo nikdy nebyly výkonu trestu odnětí svobody.

Cílem této práce je zjištění hlavních životních hodnot u osob odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody. Bakalářská práce je určena jednak k informovanosti a zvýšení povědomí o odsouzených jedincích u široké veřejnosti a jednak i k informovanosti zaměstnanců Vězeňské služby České republiky, kteří se přímo setkávají a pracují s vězňnými osobami.

První část bakalářské práce je orientována na charakteristiku odsouzených osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Druhá část je věnována problematice životních hodnot člověka. Třetí část se zabývá průzkumem, který je zaměřen na zjišťování životních hodnot u skupiny mladých osob, jež vykonávají trest odnětí svobody.

1. Osoby ve výkonu trestu odnětí svobody

1.1 Trestná činnost mládeže

Trestná činnost mladých lidí se v mnoha ohledech liší od trestné činnosti starších věkových skupin. To jak svoji strukturou, četností, způsoby provedení, motivací, tak i osobnostními charakteristikami pachatelů.

V mnoha charakteristikách osobnosti mladého pachatele je jednoznačně dokázáno, že jde o kategorii jedinců, která je v mnohých aspektech problematická. V osobnosti pachatelů trestných činů se projevuje výrazná dynamičnost vlivem obrovského množství energie, velmi častá vzdorovitost, odpor vůči autoritám, nepředvídatelnost jednání, agresivita, bezcitnost, ale i přecitlivělost a výrazné změny nálad. V jejich jednání jsou jasné znaky jakými jsou např. touha po nezávislosti, po dobrodružství, stále větší je výskyt alkoholových a drogových závislostí. (Marešová, 2008, s. 22)

Trestná činnost mladých pachatelů se velmi těžko zjišťuje, prokazuje, ale i postihuje. Morální následky kriminality mládeže jsou považovány dle různých policejních statistik za společensky závaznější než u starší populace pachatelů.

Ztotožňuji se s názorem (Marešová, 2008, s. 22), že kriminalita ještě dlouho zůstane součástí našeho běžného života. Kriminalita mládeže nemůže být výjimkou. Autorka se zde pozastavuje nad konzumním způsobem života. Snaha zbohatnout nebo rychle vydělat peníze vede k uskutečňování množství drobných i velkých podvodů, loupeží, násilných trestných činů a dalších kriminálních deliktů. Ty nejenže často nejsou postihovány, ale není ani příliš velký zájem je zjišťovat a ani odsuzovat. Značná část obyvatel vynakládá nemalé prostředky na různé typy her s naivní nadějí, že se z nich stanou milionáři. V naší zemi prosperuje prodej alkoholu, drog. Máme spoustu heren a výherních automatů. Můžeme jen doufat, že naší mládeži se pohled na námi páchané nepravosti tak zprotiví, že je odsoudí stejně jako odsoudí náš způsob života a pokusí se sami svůj způsob života změnit k lepšímu. To je však spíše naivní představa.

1.2 Pojem trestný čin

S trestným činem souvisí odpovědnost osoby za své jednání a chování.

Definice trestného činu podle § 13, odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákon, (dále jen „trestní zákon“) zní: „Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.”

V bakalářské práci se zabývám mladou částí naší populace, která se z různých důvodů ocitla na druhé straně zdi. Jde o jedince z řad mládeže a mladých dospělých. Normou, která umožňuje postihnout nezákonné jednání mládeže je zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „zákon o soudnictví mládeže“).

Právní úprava zacházení s mladistvými odsouzenými byla vyčleněna, neboť dosavadní systém je dostatečně nechránil před vlivem zkušenějších pachatelů a rovněž trestněprávní normy neumožňovaly dostatečnou diferenciaci v postupech, které se týkaly právě mladistvých odsouzených.

V § 6 odst. 2 zákona o soudnictví mládeže je trestný čin spáchaný mladistvým nazýván proviněním.

1.3 Druhy trestů

Trestním zákonem stanovený právní následek za protiprávní chování je trest. Trestní zákon obsahuje taxativní výčet trestů, které lze za spáchaný zločin nebo přečin uložit.

Trestní zákon umožňuje za spáchané trestné činy uložit pachatelům soudem pouze tyto tresty:

- trest odnětí svobody
- domácí vězení
- trest obecně prospěšných prací
- ztrátu čestných titulů a vyznamenání
- ztrátu vojenské hodnosti
- trest zákazu činnosti
- trest propadnutí majetku
- peněžitý trest
- trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty

- vyhoštění
- trest zákazu pobytu

Jak je z výše uvedeného patrné, tak trest odnětí svobody je jen jednou z možných alternativ potrestání pachatele. U pachatelů méně závažných nedbalostních i úmyslných deliktů by mělo být vždy uvažováno o možnosti použití některé formy odklonu od trestu odnětí svobody nebo o uložení alternativního trestu, zvláště v případech pachatelů mladistvých (tj. osob od 15 do 18 let věku) a mladých dospělých (tj. osob od 18 do 26 let).

Mezi odborníky, kteří dlouhodobě pracují ve věznicích, je známo negativní působení vězení na psychiku těch, kteří se v něm nacházejí. Mnohdy má věznění negativní dopad na odsouzeného. Jeho následky není mnohdy schopen překonat a vymanit se tak ze začarovaného kruhu, v němž se po spáchání trestného činu ocitá. Věznění se stává pro značnou část vězněných osob spouštěčem pro nastartování dráhy vedoucí ke zdokonalování zločinu.

Můžeme říci, že existují tři hlavní důvody pro vykonání trestu na svobodě, a to humanitní, ekonomický, pragmatický:

- humanitní – trest odnětí svobody není nutný u pachatelů, jejichž nebezpečnost pro společnost není tak vysoká; pobyt ve vězení spojený s ponižováním může vést až ke ztrátě vlastní identity a sebeúcty, což je pak velkou překážkou znovuzařazení jedince do společnosti
- ekonomické – trest vykonávaný na svobodě je pro společnost levnější než ve vězeňském zařízení
- pragmatické – pachatel si na svobodě zachovává vazby a postavení vůči svému okolí; snížení přeplněnosti věznic; nutnost zkoušení nových přístupů v chápání trestu

(Štěrbá, 2007, s. 123)

Alternativními tresty se zabývá Probační a mediační služba České republiky. Mezi její hlavní cíle patří zajišťování trestu obecně prospěšných prací. Dále naplňuje institut narovnání (tj. dohodu mezi pachatelem a poškozeným), podmíněného zastavení trestního stíhání. Kromě toho také dohlíží na osoby podmíněně propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody a kontroluje spolu s provozovatelem elektronického kontrolního systému dodržování režimu domácího vězení.

2. Výkon trestu odnětí svobody

Ve výkonu trestu odnětí svobody působí na mladé odsouzené trvalé zátěžové situace, které způsobují vyvolání anebo další rozvoj poruch jejich osobnosti. Takovými situacemi jsou zejména zátěž vyvolaná ztrátou svobody, frustrace důležitých sociálních potřeb dospívajících, konfliktní interpersonální vztahy ve skupinách odsouzených. Dále to může také být devastace organismu z důvodu nedostatku alkoholu a drog. Důležitou roli hraje také zátěž vyvolaná bouřlivými hormonálními změnami v organismu mladých lidí a abstinence heterosexuálních vztahů.

Mladí odsouzení na rozdíl od starší populace odsouzených jsou ještě nevyzrálí, nevyhranění, neustálení. Nemají ustálené zejména sociální, hodnotové a mravní nastavení osobnosti. Starší odsouzení mají většinou vytvořený určitý životní stereotyp, návyky svých jednání.

Trest se ze zákona (zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, dále jen „zákon o výkonu trestu“) vykonává ve věznici nebo ve zvláštním oddělení vazební věznice. Trest lze také ve výjimečných případech a po nezbytně nutnou dobu, pokud to vyžaduje zdravotní stav odsouzeného, vykonávat v nemocničním zařízení, které není spravováno Vězeňskou službou České republiky.

S výkonem trestu odnětí svobody je spojen pojem penologie. Penologie je vědní obor, který lze nejobecněji charakterizovat jako vědu o trestech a trestání, nebo také jako vědu o výkonu trestu a jeho účincích. (Šterba, 2007, s. 8)

Podle Černíkové (Černíková, 2002, s. 48) se dále zabývá:

- účinky trestu a trestání, zkoumá účinnost různých druhů trestů
- zkoumá sociálně psychologické procesy, jevy, vztahy a zákonitosti
- zabývá se psychosociální a fyzickou realitou pachatele
- zkoumá přístupy k výchovnému zacházení s odsouzenými osobami ve výkonu trestu odnětí svobody
- zkoumá a hledá i jiné sankce, které by účinně ovlivňovaly chování pachatelů trestných činů, ochranná opatření, alternativní zacházení s pachatelem

Dalším pojmem, který se užívá ve vězeňství je reedukace neboli převýchova. Jedná se o snahu pomocí pedagogických metod rozvinout nevyvinuté osobnostní vlastnosti či je

pozměnit společenským způsobem (Hartl, 1993, s. 177). V penologickém prostředí se jedná o reedukaci povahových vlastností a chování u odsouzených osob.

2.1 Funkce trestu

Sochůrek mluví o trestu jako o jednom z důležitých základních výchovných prostředků. V sociálním kontextu je používán jako významný obranný mechanismus před chováním a jednáním, které porušuje zavedené sociální konvence, pravidla nebo normy, tedy i delikventním jednáním, přičemž systém trestů je vymezen právem.

Trest má funkci:

- **informační** (konstatuje nesprávnost chování)
- **motivační** (zlepšit chování, prospěch)
- **vztahovou** (vyjádření negativního vztahu – často domnělého)
- **preventivní** (vyvarovat se toho, co k trestu vedlo)

Pro pachatele by měl být:

- citelný
- až na výjimky jistý
- následovat co nejrychleji po provinění

(Sochůrek, 2007, s. 18)

2.2 Účel trestu

Hlavním účelem trestu (ve smyslu trestněprávním) je účinná ochrana společnosti. Netík (Netík, 1991, s. 26) uvádí tři významy účelu trestu:

- **Izolace pachatele.** Ta se týká pachatelů, jejichž resocializace či pozitivní korekce chování je z různých důvodů velmi omezená a zároveň velmi nepravděpodobná, jejich pobyt na svobodě je nebezpečný.
- **Odstrašení.** Zkušenost lidstva potvrzuje jeho omezenou účinnost, protože působí převážně jako brzdící mechanismus pro ty jedince, kteří se sociálně patologického chování dopustí jen výjimečně (hrozba trestem pro většinu populace znamená úzkost).

- **Regulace chování.** Rozumí se tím zejména změna chování ve smyslu opuštění nežádoucích návyků, sociálních skupin, vazeb, způsobů chování, hodnotové orientace apod., které v příčinném vzorci kriminálního chování hrají významnou roli.

2.3 Hlavní zásady trestu odnětí svobody

V zákoně o výkonu trestu, v § 2 se říká, že trest se smí vykonávat pouze způsobem respektujícím důstojnost odsouzeného, omezujícím škodlivé účinky zbavené svobody, přičemž však nesmí být ohrožena ochrana společnosti. S odsouzenými se ve výkonu trestu musí zacházet tak, aby bylo zachováno jejich zdraví a aby u nich byly podporovány takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody k návratu do společnosti a umožní jim zde vést soběstačný život v souladu se zákonem

2.4 Diferenciace výkonu trestu odnětí svobody

Diferenciace výkonu trestu znamená zřizování a zavádění rozdílných typů věznic a různých forem výkonu trestu přizpůsobených potřebám resocializace odsouzených.

V českém vězeňském systému jsou uplatňovány dva typy diferenciac, vnější a vnitřní.

2.4.1 Vnější diferenciac

Vnější diferenciací rozumíme zařazení odsouzených do jednotlivých typů věznic. Zákon o výkonu trestu vymezuje čtyři základní typy věznic, a to:

- s dohledem
- s dozorem
- s ostrahou
- se zvýšenou ostrahou

Odsouzení jsou umístěni do konkrétního typu věznice na základě závažnosti spáchaného trestného činu. O umístění odsouzených do výše uvedených typů věznic rozhoduje výhradně soud.

Soud zpravidla zařadí odsouzeného do věznice (Štěrba, 2007, s. 66):

- **S dohledem pachatele**, kterému byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin.
- **S dozorem pachatele**, kterému byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin nebo pachatele, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující dva roky a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin.
- **S ostrahou pachatele**, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo zvýšenou ostrahou a pachatele, který byl odsouzen pro trestný čin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem.
- **Se zvýšenou ostrahou pachatele**, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, kterému byl uložen trest odnětí svobody jako zvlášť nebezpečnému recidivistovi, kterému byl za zvlášť závažný trestný čin uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let, nebo který byl souzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo výkonu trestu.

Odsouzení, kteří nedovršili 18. rok svého věku vykonávají trest odděleně od ostatních odsouzených, a to ve věznicích nebo zvláštních odděleních pro mladistvé s uplatňováním vnitřní diferenciaci (zákon o výkonu trestu).

2.4.2 Vnitřní diferenciaci

Vnitřní diferenciaci je výsledkem celkového zhodnocení osobnosti odsouzeného. Právě na jeho základě se stanoví metody práce s vězněnou osobou, doporučené postupy pro jednání s ním, korekce případných poruch jeho chování

Kritéria pro vnitřní diferenciaci:

- Zařazení do kolektivu odsouzených – tady se zohledňuje věk, nebezpečnost pro společnost, pohlaví, plánované pracovní zařazení.
- Charakter přidělené práce – zde se bere v potaz zdravotní stav odsouzeného,

jeho schopnosti a odbornost.

- Edukativní a terapeutické činnosti – další vzdělávání, zájmové kroužky, skupinové poradenství.
- Volnočasové aktivity – sportovní vyžití, zájmové kroužky.
- Speciální zařazení – oddělení pro odsouzené s poruchami osobnostmi, oddělení pro sexuální devianty, bezdrogové zóny apod.

(Sochůrek, 2002, s. 77)

Do konkrétní věznice pak odsouzené umísťuje Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, přičemž přihlíží zejména k tomu, jaké druhy programů zacházení jsou v dané věznici realizovány a k tomu, aby odsouzený vykonával trest pokud možno co nejbližší místu pobytu svých blízkých osob (zákon o výkonu trestu).

Vnitřní diferenciaci odsouzených ve výkonu trestu stanovuje § 7 zákona o výkonu trestu, který uvádí, že odděleně se umísťují:

- muži od žen
- mladiství od dospělých
- odsouzení, kteří spáchali trestný čin úmyslně od odsouzených, kteří jej spáchali z nedbalosti
- recidivisté od prvovězněných
- odsouzení s duševními poruchami a poruchami chování
- odsouzení, kteří jsou trvale pracovní nezařazení
- odsouzení s uloženým ochranným léčením

V některých věznicích jsou dále nařízena zvláštní oddělení pro výkon trestu mladistvých, matek s dětmi, cizinců, doživotně odsouzených a některých dalších specifických skupin odsouzených (např. drogově závislých, odsouzených se sexuálními odchylkami apod.)

Diferencovaným výkonem trestu v jednotlivých typech věznic se sleduje, aby méně narušení odsouzení vykonávali trest odděleně od více narušených a aby se při zacházení s odsouzenými, u nichž to vyžaduje vyšší stupeň nebo povaha jejich narušení, uplatňovaly účinnější prostředky k jejich reedukaci.

3. Osobnost odsouzeného

Netík (Netík, 1991, s. 28) cituje klasifikační typologii odsouzených, vypracovanou v roce 1965 Jesnessem (tato typologie je určena pro mladistvé a mladé dospělé delikventy).

Jesness rozeznával tyto typy:

- socializovaný (normální typ), přizpůsobivý
- nezralý, pasivní
- neurotický, úzkostný
- nezralý, agresivní
- kulturou podmíněný
- vůdce
- neurotický se odreagovávající
- neurotický, depresivní

Čírtková (Čírtková, 1998, s.69 - 75), rozlišuje pět základních typů osobnosti pachatele s jeho charakteristickými rysy a motivy páchaní trestné činnosti a nutným individuálním přístupem k němu:

- socializovaný typ
- neurotický typ
- psychopatický typ
- mentálně nedostačivý typ
- psychotický typ

Socializovaný typ – je to osobnost, na kterou se vztahují obecné poznatky o chování a prožívání. Myšlenkové pochody a vůbec city jsou srozumitelné, svědomí je utvořené a reakce na spáchaný trestný čin odpovídají běžným představám (lítost, smutek, obavy o další životní cestu, úzkostné očekávání reakce okolí).

Neurotický typ – jeho osobnost je nápadná tím, že se v ní vyskytují větší či menší neurotické poruchy (zvýšená úzkostnost, depresivní ladění, hysterické reakce, nutkavé vtíravé představy a úkony). Typický neurotický pachatel je převážně mladistvého a mladého věku, pochází zpravidla ze středních sociálních vrstev. Jeho kriminální chování je zpravidla protestem proti vlastní rodině, nesměřuje ani tak proti společnosti.

Psychotický typ - tito jedinci se projevují svéráznými, nápadnými a zvláštními způsoby chování a prožívání. Psychopati bývají ve svém okolí považováni za podivíny.

Psychopati v roli vězňů se jeví jako značně problematictí. Bývají často připraveni vydírat vězeňský personál sebepoškozováním, prosazují se na úkor ostatních vězňů apod.

Mentálně nedostačivý typ – osobnost takového pachatele se vyznačuje nízkou inteligencí. Jeho obecně rozumové schopnosti jsou nižší, než je obvyklé. Jeho trestná činnost nebývá promyšlená, je pro ní příznačná jednoduchost a přímočarost. Mentálně nedostačivý typ se často dopouští násilné trestné činnosti, bývá pachatelem sexuálních útoků proti neadekvátním objektům (děti, zvířata). Při skupinové trestné činnosti bývá vykonavatelem nápadů a iniciativy druhých.

Psychotický typ – tito pachatelé trpí v době spáchání trestného činu některou z konkrétních podob nejtěžšího duševního onemocnění – psychózou. Psychotický typ se dopouští násilných trestných činů, které jsou na první pohled nápadné svou bizarností, nesrozumitelností a nikoli výjimečně i svou brutalitou.

3.1 Působení trestu odnětí svobody na odsouzeného

Každý trest vyvolává v psychice člověka negativní emoční reakci. Ačkoliv má představovat odmítání jeho chování, je člověkem převážně subjektivně zpracován jako odmítnutí jeho osobnosti. Trest v člověku tedy vyvolává nelibé pocity, stavy napětí a úzkosti, neboť je v obtížné životní situaci.

Jednou z technik, jak se nepříjemných emočních stavů zbavit, je mechanismus racionalizace. Člověk si omlouvá své chování, vylouvá se na situace a lidi, kteří mají vinu na tom, že se ocitl ve výkonu trestu. Má snahu bagatelizovat svůj trestný čin, vylouvat se na přísnost soudu apod. Mnohdy uniká z reality, hledá cestu k odstranění tíživého stavu v drogách, zejména měl-li tuto zkušenost z minula. U některých dochází k výrazným poruchám v chování (hladovky, sebepoškozování či k psychickému selhání).

Reakce odsouzeného na výkon trestu odnětí svobody je samozřejmě závislá na jeho osobnosti, způsobu zvládání zátěžových situací, sociální zralosti a celé dosavadní životní dráze.

Výkon trestu má dopad nejen individuální, ale i sociální. Představuje zpřetrhání sociálních vazeb s rodinou a přáteli, v zaměstnání se spolupracovníky, představuje izolaci od reálné společnosti a zmarnění či nemožnost uspokojování zejména sekundárních potřeb. Negativní následky uvěznění mohou naprosto změnit životní dráhu odsouzených.

(Štěrbá, 2007, s. 23 - 24)

Sochůrek uvádí (Sochůrek, 2002, s. 67 - 68), že mnozí vězni po nástupu do výkonu trestu upadají do osobnostní krize, která tuto změnu, kdy se ze svobodného člověka stává vězeň, provází. Platí to především o těch, kteří se do vězení dostávají poprvé v životě a prožívají tzv. „šok z izolace“. Uvězněním dochází k narušení obvyklého způsobu života. Člověk je z něj doslova vytržen a současně nucen zvykat si na něco zásadně nového.

Dále charakterizuje osobnost člověka mimo vězení a vězněnou osobu.

Člověk mimo vězení

- je převážně hlavním aktérem své činnosti
- je relativně nezávislý, více méně si dělá, co chce
- je v živé sociální interakci
- pobývá ve známém a přívětivém prostředí, má možnost výběru prostředí a možnost úniku z nepřívětivého prostředí má široký rozsah zájmů o práci, společenské dění, koníčky a zábavu
- zpravidla rozumí svému psychickému stavu a ovládá jej
- v jeho citovém stavu zpravidla převládají kladné emocionální zážitky a prožitky

Vězněná osoba

- je závislejší, může dělat jen co je mu umožněno, dovoleno nebo přikázáno
- životní rytmus mu určují jiní (ať personál nebo spoluvězni)
- sebedůvěra je snižována, člověk nic nedělá, nebo dělá to, co nechce, neumí či co se mu protiví, co ho neuspokojuje
- výrazná, i když relativní sociální izolace a styk s neznámými lidmi nebo styk s lidmi, jemuž se nedá vyhnout a o který nestojí
- pobyt v nepřívětivém a často neznámém prostředí, minimální možnost výběru jiného prostředí, zúžení okruhu zájmů na uspokojování nejzákladnějších potřeb

Důležitým momentem účelného zacházení s vězni jsou podle aspekty penitenciární diagnostiky vězeň a jeho zařazení do kolektivu odsouzených, do práce a edukativních aktivit. Uplatňování těchto zásad provádí penitenciární pracovníci v rámci tzv. vnitřní diferenciaci věznic (podkapitola 2.4.2) a programů zacházení s nimi.

3.2 Programy zacházení

Mladí odsouzení mají velmi často značně zkreslený žebříček hodnot, často tradiční hodnoty zcela odmítají. Průzkumná část bakalářské práce je zaměřena na poznání jejich žebříčku životních hodnot. Pro průzkumnou část bylo vybráno několik základních životních hodnot – rodiče, zájmy a koníčky, zdraví, peníze, vzdělání, životní partnerství, kamarádi.

U mladých odsouzených existuje po návratu z výkonu trestu odnětí svobody relativně vyšší naděje na jejich úspěšné začlenění do společnosti než u starších odsouzených. Práce s mladistvými a mladými odsouzenými je odlišná od práce s dospělými odsouzenými. Podle zásad vývojové psychologie by mělo být snadnější jejich osobnost formovat a přetvářet jejich dosud vytvářející se žebříček životních hodnot. Práce s touto skupinou vězňů je však náročnější. V běžném životě je tato část populace formována především názory svých rodičů a vrstevníků. Ve věznicích to jsou názory vrstevníků, kteří jsou mnohdy již vícekrát soudně trestáni.

Při zacházení s vězni, zejména z kategorie mladých vězňů, stále zůstává jedním z hlavních cílů uvědomění si viny a komplexní příprava na bezproblémový přechod z vězeňského prostředí do civilního života.

(České vězeňství, 2009, s. 13)

Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku uloženého trestu, charakteristiku jeho osobnosti a příčiny spáchané trestné činnosti. Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení stanoveného výchovného cíle a způsob a četnost jeho hodnocení.

Věznice nabídne odsouzenému na základě komplexní zprávy výběr z alternativních programů zacházení vycházejících z možností věznice, které považuje pro odsouzeného za vhodné. Na realizaci programů zacházení s odsouzenými se podílí realizační tým odborníků a specialistů (psychologů, speciálních pedagogů, sociálních pracovníků, vychovatelů, vychovatelů terapeutů a pedagogů volného času). Základním úkolem týmu specialistů je komplexní výchovná, vzdělávací, diagnostická a preventivní činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti odsouzeného a na jeho socializaci a resocializaci.

Program zacházení s odsouzenými se člení na:

- pracovní aktivity
- vzdělávací aktivity
- speciální výchovné aktivity
- zájmové aktivity
- oblast utváření vnějších vztahů

Cíle programů zacházení s odsouzenými jsou pravidelně vyhodnocovány. Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení je základem pro návrh na podmíněné propuštění odsouzeného případně na jeho přeřazení do věznice jiného typu.

(Štěrbá, 2007, s. 73 – 74)

3.3 Výchovného působení trestu odnětí svobody na odsouzeného

- **Trest, má-li změnit chování, musí být individualizován**, neboť co je pro jednoho trestem, druhého nechává lhostejným, pro třetího může být dokonce odměnou. Klíčem může být individuální hierarchie hodnot. Individualizace trestu je obzvláště nutná u recidivistů. Represivní prostředky jsou pro ně dobře známou skutečností, s různými tresty se seznámili již od svého raného věku, zvykli si na ně. Individualizace trestu předpokládá využívání široké škály trestů, která je uvedena v trestním zákoně.
- **Trest, má-li být účinný, musí následovat bezprostředně po spáchání trestného zločinu nebo přečinu**, neboť v době mezi jeho spácháním, zadržením a potrestáním dochází ke zpevnění racionalizace, tj. k systému namlouvání si a omlouvání spáchaného činu a mnohdy paradoxně k utvrzování se o správnosti chování a jednání, které k jeho spáchání vedlo.
- **Trest, má-li být účinný, musí být doprovázen odměnou**. Trest, nedoprovázeli ho odměna, nemá vliv na změnu cílů, jichž se snaží trestaná osoba dosáhnout, v mnoha případech má za následek pouze změnu cest, které vedou k těmto cílům. Např. mladistvý, trestaný za krádež, nepřemýšlí ve vězení o tom, jak dosáhnout majetku legálním způsobem, ale přemýšlí, jak vylepšit způsob provedení trestného činu tak, aby se vyvaroval minulých chyb a nebyl dopaden.
- **Trest odnětí svobody by měl být vyhrazen jen pro nejzávažnější delikventní chování**. To předpokládá rozšíření škály trestů nespojených s trestem odnětím svobody. Při dodržení individualizace ukládání trestů může být účinnost takových trestů efektivnější.
- **Trest odnětí svobody**, vykonávaný ve vězeňských zařízeních, neodmyslitelně souvisí se vzájemným vztahem mezi vychovatelem a odsouzeným. Tento vztah závisí nejen na profesní připravenosti, ale především na osobnostních vlastnostech vychovatele, které jsou předpokladem kvalitního výchovného vztahu.

(Sochůrek, 2002, s. 24)

4. Hodnoty

4.1 O hodnotách a pojetí hodnot

Schopnost člověka myslet jej odlišuje od ostatních živých tvorů. Poznávané věci a jevy označujeme názvy, definujeme vztahy mezi nimi, jsme schopni poznávat a zobecňovat znaky věcí a jevů a na základě toho poznávat a vyjadřovat zákonitostí přírodních a společenských jevů a hlouběji poznávat sami sebe.

Hodnota je jedním z nejvšeobecnějších pojmů. Běžně se o hodnotách hovoří jako o předmětu, k němuž je nutné se nějakým způsobem chovat a respektovat jej.

Nejvyššími hodnotami jsou většinou domov, rodina, práce, vzdělání, úspěch. Mnozí si vysoce cení svědomí, cti, pracovitosti, poctivosti. Někdo dává přednost blahobytu, komfortu, kariéře, společenskému postavení, jiný chce dosáhnout vlivu a moci, chce vzbuzovat pocit obdivu a závisti.

Když hovoříme o hodnotách, máme na mysli nejen to, co je k životu nutné, potřebné a užitečné, ale i to, čeho si vážíme, co obdivujeme, co cítíme, co milujeme, co je nám drahé a milé a co je blízké našemu srdci.

Člověk má mezi všemi tvory na zemi zvláštní postavení. Přetváří přírodu a utváří svět nový, polidštěný, kulturní. Tomuto uměle vytvořenému světu se musí každý jedinec naučit rozumět, aby v něm mohl smysluplně žít, aby jej mohl spolu s ostatními zachovávat, udržovat i měnit a zdokonalovat. Od dětství se přizpůsobujeme platným pravidlům, zvyklostem a zavedenému způsobu života. Tento proces nazýváme výchovou. Ta má pro člověka základní utvářecí význam. Vždyť k čemu a proč vychovávat, ne-li k hodnotám? Dnes máme rozsáhlé výchovně-vzdělávací programy, který zaručují odbornou i sociální kontinuitu a hodnotný rozvoj života.

Miloslav Jůzl napsal (Jůzl, 2008, s. 12), že „mládí je velmi křehké a zranitelné období života každého z nás. Období mladické revolty, citových a erotických konfliktů, krize vlastní identity a vnitřní nejistoty – s různými pofiderními výsledky plnými radosti či hořkosti, vítězství a proher – tak nějak, bez nahlédnutí do moudrých knih a učebnic o ontogenetické psychologii či biologii člověka (dítěte) lze charakterizovat jednu z nejdůležitějších etap člověčího vývoje. Jednu z nejdůležitějších proto, že se jedná o dotváření mladého člověka k životu, o jeho názory a postoje k filozofii, světu – přírodě, lidským a partnerským vztahům,

studiu a volbě povolání, postavení ve společnosti a vztahu k majetku... o zrání jeho duše i těla.

Každá společnost se snaží po staletí věnovat tomuto choulostivému období života člověka mimořádnou pozornost, neboť si je vědoma skutečnosti, že pouze zdravá (psychicky i tělesně) mládež je zárukou jejího vývoje, vývoje celého národa. A přesto – přes snahy rodičů, učitelů, výchovných pracovníků, lékařů, psychologů a celé další armády pedagogických expertů se nám někdy výchovná situace vymkne z rukou. Ne naštěstí u celého mladého pokolení, ale přece jen u určité části mladé populace“.

„Po špičkách má se choditi kolem mládí, ne řinčeti řetězy ...“

Fráňa Šrámek, Stříbrný vítr

Představitelem konkrétních hodnot ve výchovném procesu není pochopitelně jen rodina, samotný pedagog, ale ve velké míře také společnost. Ta celému výchovnému procesu vytváří obecný a neodmyslitelný rámec. Pokud jde o hodnoty jsou všichni jejich představitelé v dynamickém vztahu vzájemných doplňování, prolínání nebo i kolizí.

Každý člověk má svůj interpretační vzorec světa, s kterým se nenarodí, ale do kterého odmala přirozeně vyrůstá. Tento proces nazýváme socializací. Jedná se o vědomé či nevědomé, chtěné i nechtěné praktické zapojení do života společnosti. Hodnoty jsou základní součástí tohoto interpretačního vzorce světa. Jsou určitou hierarchickou soustavou priorit, které každý z nás ve svém chování aplikuje.

Člověk se svou poznávací vybaveností je také jediný z živých tvorů schopen další specificky lidské činnosti – hodnocení. Některé věci a jevy považujeme za významné, jiné za méně významné či bezvýznamné. Můžeme dokonce říci, že věci samy o sobě jsou většinou svým způsobem bezcenné do té doby, dokud se k jejich hodnotě nevyjádříme a dokud nepoznáme, jakou cenu pro nás mají. (Rosenzweig, 1991, s. 5)

Vybavíme-li si v souvislosti popisu pojmu hodnota knihu Wiliama Defoa kdy se Robinson Crusoe najednou ocitl sám na pustém ostrově. Ke svému úžasu shledal, že zlaté a stříbrné peníze, za které si mohl cokoliv koupit ve svém rodném přístavu, pro něj ztratily cenu. Závratnou cenu mělo křesadlo, kterým zažehl oheň.

Pro člověka nemají význam jen věci, předměty, jevy, které se týkají jeho bezprostředního každodenního života. Z historie je možno nashromáždit mnoho příkladů, kdy

mají pro člověka mimořádnou hodnotu věci zcela nehmotné, zdánlivě neužitečné. Pro takové velikány lidských dějin jakými byli Jan Hus, Jan Amos Komenský, Karel Havlíček Borovský byly největšími životními hodnotami poznána pravda, láska ke svobodě, soucit s utrpením druhých lidí, láska k mateřskému jazyku a k vlasti, k rodné zemi. (Rosenzweig, 1991, s. 5)

Které hodnoty mají bezpodmínečnou platnost, kterou je třeba respektovat za všech okolností a proč? A jsou vůbec takové hodnoty?

“Hodnota je to, o co se má člověk snažit, co stojí za to, aby se stalo předmětem chtění.”

František Krejčí

Pojem hodnota je popisován různými autory v mnoha publikacích. Dle Karla Balcara jsou hodnotami předměty nejobecnějších a v životě člověka nejvlivnějších postojů. Ovlivňují celý životní sloh člověka. Osobní stupnice hodnot je uspořádána podle vzájemného vztahu podřízenosti a nadřazenosti v životě každého z nás.

Jaroslava Pešková tvrdí, že hodnoty jsou všude kolem nás – mluvíme o hodnotách náboženských, mravních, estetických, politických, nacionálních, sociálních atd. Neustále jsme hodnoceni, hodnotíme jiné i sami sebe, v práci jsme ohodnocováni, dokonce platíme daně z přidané hodnoty. Samotné pojetí hodnot je velmi obšírné.

Existují i odlišné úhly pohledu na tento pojem – jedná se o pohled filozofický, psychologický, sociologický.

4.2 Filozofické pojetí hodnot

Filozofický aspekt hodnot je velmi rozsáhlý a problematický. Následující pohled na hodnotu je zpracován podle několika publikací a je jejich sumarizací. Čerpáno je od Cakirpaloglua (2009, s. 17 – 62), Peškové a Schückové (1991, s. 153 – 156), Hogenové a Pelcové (2007, s. 8 – 12), Kučerové (1998, s. 45 – 59) a Rosenzweiga (1991, s. 9 – 13).

První učitelé moudrosti – sofisté – řešili otázky či mravní pravidla a lidské hodnoty jsou nadpřirozeného původu, zda jsou věčné a neměnné, či zda jsou závislé na stupni lidského poznání a na situaci, v jaké se lidé ocitají.

První skutečný pokus odpovědi na otázku, co je hodnota, můžeme nalézt v Sokratově filozofování. Sokratův výrok “Poznej sám sebe” se stal výchozím principem jeho etiky.

Poznáním vlastního nitra člověk odhaluje ty nejcennější hodnoty, skrze které pak zdokonaluje vlastní bytí. Duše je kolébka rozumu, myšlení a moudrosti člověka. Sokrates (469 – 399 př. n. l.) je považován za otce evropské etiky. Z jeho úvah o hodnotách se vyvinuly pevné axiologické základy.

Kynikové našli klíč ke štěstí a ctnosti především v soběstačnosti, maximálním omezení tělesných potřeb, tužeb a vztahů k ostatním lidem. Tedy v naprosté nezávislosti. Člověk by se měl snažit dosáhnout svobody a nezávislosti jen potlačením vlastních potřeb, tzn. vést skromný život bez hmotného uspokojení, což je cestou k pravému štěstí jedince.

Platon (428 – 348 př. n. l.), který byl Sokratovým žákem, se zabýval problematikou obecných hodnot. Soustavu filozofie rozdělil na tři části:

- morální – týkající se především jednání
- naturální – určenou pozorování
- racionální – s jejíž pomocí se rozeznává pravda od nepravdy

Základem Platónovy etiky je idea dobra, jejíž poznání je nejvyšším zdrojem mravnosti. Mezi lidská dobra patří zdraví, jako nejvyšší dobro, poté následují krása a síla v běhu a bohatství jako nejnižší dobro. Nejvyšším božským dobrem je moudrost, za kterou následují harmonický stav duše s rozumem a spravedlnost, nakonec statečnost jako nejnižší dobro. V Platónově učení je idea dobra základním principem rozumového poznání člověka.

Aristoteles (384 – 322 př. n. l.) hlásal, že základem všeho dění je látka, k níž musí přistoupit tvar, aby ze své neurčitosti vyjevila určité vlastnosti a hodnoty a stala se substancí. Klasifikuje příčiny dění na vnější a vnitřní. Vnější způsobují pohyb, vnitřní splývají s účelem a dodávají pohybu směr a věcem hodnotu. Vnitřní příčiny tvoří rozum a žádostivost. Za největší životní hodnotu označil spravedlnost, z níž pak lze odvozovat i hodnoty další. Vysoce si cení statečnosti, štědrosti, velkorysosti. Do světa hodnot zavádí i hodnoty rozumové, k nimž na prvním místě počítá správný úsudek. Dle něj rozumové hodnoty patří k těm vyšším, mezi nimiž dominují myšlení, vědomost a rozvážnost. Mezi etické hodnoty zařazuje hodnoty střední míry, např. hodnota „štědrot“ se nachází uprostřed mezi sobeckostí a marnotratností.

Immanuel Kant (1724 – 1804) odpovídal na otázky, co má člověk dělat a z čeho se má těšit. Hodnoty podle Kanta vycházejí z lidské podstaty a vždy se k ní vracejí. Lidská bytost je nedokonalá, tato nedokonalost však obsahuje prvky nejvyšších hodnot, mezi ně patří člověk

a lidskost. Lásce, soucitu a podobným citovým jevům rozhodně neupíral atribut hodnoty, ale morální hodnoty ano, protože jí určuje přítomnost povinnosti při iniciaci a realizaci daného skutku. Známa je jeho myšlenka: „Dvě věci mě neustále uvádějí v úžas – hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mě.“ Mravní zákony jsou závazné pro každého člověka.

První známky uceleného zkoumání hodnot ve filozofii se objevují na přelomu 19. a 20. století. Hodnota se stává filozofickou kategorií. Zpočátku je chápána ve smyslu idejí (ideje dobra, pravdy, krásy) nebo ve smyslu konkrétního hodnotového systému. Zde již začíná cesta axiologie, nové filozofické disciplíny. V psychologickém slovníku Hartlových se o axiologii uvádí, že jde o „obor, který se zabývá definováním, systémem a hierarchizací hodnot, jejich vztahy ke společnosti a struktuře osobnosti“ (Hartl, 1993, s. 67). Zjednodušeně řečeno je to teorie hodnot. Používají se pro ni i jiné názvy jako timologie či timétika. Axiologie má ve svém původu zakotveno jisté pojetí hodnoty. Axios (starořecky) znamená cenný, hodný, hodnotný a logos znamená slovo, řeč, smysl, řád a také rozum.

U kolébky axiologie stál Hermann Lotze (1817 – 1881). Ten byl prvním, kdo pojem hodnota do filozofie zavedl. Jako nejvyšší hodnotu uvádí boha, etické hodnoty jsou podle něj absolutně platné.

4.3 Psychologické pojetí hodnot

Psychologické názory na pojem hodnoty nejsou jednoznačné. Stávající heterogenost v psychologické axiologii odráží rozdíly v přístupech, kritériích a empirických zkušenostech psychologů.

Řada psychologů zdůrazňuje žádoucnost jako nejvýznamnější atribut hodnoty. Schiebeho (Cakirpaloglu, 2009, s. 285) úsudky se vztahují na to, co si přeje, co považuje za nejlepší, co miluje, to, co je třeba konat. Hodnoty sugerují přání, činnost, cíle, vášně, morálku. Mluví o hodnotách jako o souvislých událostech, závislých na množství vnitřních podmínek, vnějších podnětových konfiguracích a typech odpovědí. Vztahovými jsou v tom smyslu, že představují vztahy mezi hodnotící osobou a hodnoceným objektem. Hodnota vzniká v důsledku interakce mezi subjektem a objektem hodnocení. Hodnoty existují mimo objekty a osoby, jsou tedy produktem složitého vztahu člověka a určité části (fyzického nebo sociálního) prostředí.

Frankl, zdůrazňuje význam individuálního smyslu hodnoty u konkrétního jedince. Podobné stanovisko hájí Allport (Cakirpaloglu, 2009, s. 291). Ten definuje hodnotu jako osobnostní záležitost, která tvoří jádro Ego struktury člověka.

Další definice zdůrazňují praktický význam hodnot. V souvislosti s tím Rokeach (Cakirpaloglu, 2009, s. 286) rozlišuje instrumentální a terminální hodnoty, které definuje jako „stabilní přesvědčení, že zvolené chování či existence je sociálně přijatelnější než opačné chování či existence“. Tato definice explicitně tvrdí, že lidé vlastní hodnoty, a nikoliv objekty z okolí. Instrumentální hodnoty se vztahují především na morálku a na vhodnost. Terminální hodnoty určují aktuální a budoucí cíle jedince.

4.4 Sociologické pojetí hodnot

Během socializace si člověk vytváří hodnoty. Tento proces utváření hodnot postihuje všechny složky osobnosti a má společenský charakter. Proto se v těchto souvislostech nabízí poznání sociologických aspektů hodnot.

Podle Cakirpaloglua (Cakirpaloglu, 2009, s. 88 – 91) jsou hodnoty v sociologických teoriích považovány za významné předpoklady pro analýzu jednotlivých sociálních a psychologických jevů, společenských vztahů. Ze sociologického pohledu je nutno odlišovat

individuální a společenské hodnoty. Prioritním zájmem sociologického pojetí jsou právě hodnoty společenské.

Bělehradský sociolog Mihailo Popovič tvrdí, že hodnoty a normy představují standardy společnosti, které regulují působení a chování lidí ve společnosti. Hodnoty podle něj určují obsah a cíl lidského jednání. V tradici sociologického pojetí hovoří Popovič převážně o společenských hodnotách. Zdůrazňuje normativní podstatu hodnot. Základem vzniku hodnot jsou především lidé a jejich potřeby. Tento proces probíhá v etapách, kdy si lidé nejprve uvědomí význam předmětů, postupů a idejí, které nejlépe uspokojí jejich individuální a kolektivní potřeby. Hodnoty určují obsah a směr, určují co je třeba dělat.

Axiologické učení sociologa Radomira Lukiće rozlišuje instrumentální, náboženské a morální hodnoty. Instrumentální hodnoty poskytují optimální cestu k uspokojení našich potřeb, náboženské hodnoty se vztahují k lidské potřebě překonat smrtelnost a morální hodnoty vyjadřují tu pravou lidskou podstatu, kterou tvoří ideály člověka a života.

5. Hodnoty v našem životě

Pojem hodnota provází celý život člověka. Počínaje dětstvím, kdy hodnoty vznikají a utvářejí se a dále se pak na základě vlivu okolního světa, na základě životních zkušeností a poznatků jedince mění k jeho obrazu, dokreslují charakter a povahu dotyčného, a to až do jeho stáří, kdy se jedinec asi nejvíce za celý život začne zamýšlet nad smyslem svého života, nad tím, co dokázal a co ne.

Některé životní hodnoty mají spíše hmotný, materiální, praktický ráz. Některé zase duchovní, mravní a charakterový ráz.

5.1 Funkce hodnot

Samotná funkce hodnot nebyla v dostupné literatuře podrobně rozpracována, pouze Cakirpaloglu (Cakirpaloglu, 2009, s. 320 – 323) ve své publikaci zmiňuje dva pohledy na funkce hodnot:

- individuální
- společenské

Cakirpaloglu v dané publikaci zmiňuje rozdělení McGuireho, který rozdělil individuální funkce hodnot do dvou behaviorálních celků: podpoření procesu adaptace a procesu individuálního růstu.

- Funkce adaptace člověka na fyzické a sociální podmínky – většinu hodnot, které do této skupiny patří, člověk akceptuje v průběhu socializace jako dané obsahy nebo je získává vlastní zkušeností. Jsou to stanovené standardy nebo vzory ekonomického chování, kterými člověk hodnotí situace, řeší konflikty a zaujímá odpovídající stanovisko
- Funkce překonávání vlastní existence – tato další individuální funkce hodnoty má význam pro cíle a stavy s nejvyšším stupněm žádoucnosti. O hodnotových funkcích zaměřených k ideálním stavům existence pojednávají koncepce o nejvyšším dobru, o morální dokonalosti, duševní nebo kosmické rovnováze apod.

Cakirpaloglu uvádí, že obě skupiny individuálních funkcí hodnot aktualizují rozličné otázky, mezi jinými např. zda procesy adaptace a překonávání mají původ v rozličných hodnotách, nebo se jedná o stejnou hodnotu se dvěma nebo více rozličnými funkcemi, nebo

jaký je podíl individuálních vlastností, sociálního kontextu a jiných faktorů na úspěšnost adaptačních a rozvojových funkcí.

Společenský význam hodnot lze analyzovat prostřednictvím dvou skupin funkcí:

- Funkce sociální integrace – integrační působení hodnot v oblasti společenského života souvisí s procesy udržení skupiny a celé společnosti. Jedná se o sociální koheze, stability, efektivitu a podobné jevy skupinové dynamiky. Mezi integrační funkce hodnot patří také sociální kontrola, sociální prevence deviantního chování a zaměřování sociální energie do sociálně přijatelných obsahů.
- Funkce sociální racionalizace – hraje významnou roli v dynamice společnosti. V tomto případě hodnota slouží k ospravedlnění společenských zájmů prostřednictvím nejširší společenské podpory pro určitý obsah nebo cíl. Racionalizace transformuje dílčí zájmy různých vrstev, politických skupin v hodnotový obsah, který je přijatelný pro největší počet subjektů uvnitř zájmově heterogenní společnosti. Tak vznikají společenské hodnoty.

Individuální a společenské funkce hodnot se navzájem prolínají, doplňují a ovlivňují. Komplementárnost obou funkcí spočívá dle Cakirpaloglu v tom, že hodnotová racionalizace produkuje prvky koheze, stability a rovnováhy společnosti. Sociálně integrující hodnoty zase stabilizují společenské vědomí a zvyšují toleranci mezi jednotlivými částmi stratifikované společnosti. Komplementárnost rovněž znamená účast individuálních hodnot ve vztahu individuum – společnost, tedy spontánní nebo cílevědomé působení jednotlivců na proces tvoření společenských hodnot.

Funkční podstatu hodnoty lze dle výše uvedeného autora zestručnit vymezením:

Hodnoty představují vytoužené, hlavně uvědomělé tendence konstituující bio-psycho-socio-duchovní podstatu lidského bytí.

5.2 Třídění hodnot

Rosenzweig (Rosenzweig, 1991, s. 14 – 23) uvádí obecné třídění životních hodnot. Tato klasifikace postihuje svým rozsahem veškeré známé hodnoty. Do níže uvedených kritérií je tedy možno zařadit všechny životní hodnoty použité v průzkumném dotazníku.

Základní třídění:

- hodnoty prvotní, primární – mají bezprostřední význam pro uchování našeho života (zdraví, peníze, pocit bezpečí, rodina)
- hodnoty druhotné, sekundární – mezi tyto hodnoty můžeme zařadit cestování, moderní oděv, příjemnou zábavu, zájmy a koníčky

Hodnoty sekundární jsou pro nás také důležité, jejich získání bezprostředně závisí na zajištění hodnot primárních.

Další stanovisko třídění hodnot, obdobné jako u Cakirpaloglua:

- individuální hodnoty – ty jsou zaměřeny k osobnímu, individuálnímu životu, k vlastnímu chování a jednání (jako je např. poctivost, čestnost, pravdomluvnost, štěstí)
- společenské hodnoty – ty mají výrazně společenský ráz, týkají se našeho života mezi druhými lidmi, ve společnosti (to se týká např. takových hodnot, jako osobní a občanská svoboda, svoboda projevu, vlastního politického názoru)

Zcela objektivním výrazem společenských hodnot jsou zákony, podle nichž se řídí život naší společnosti i nejdůležitější mezilidské vztahy. Tyto hodnoty jsou tak důležité, že k jejich ochraně a prosazování si společnost zřizuje síť nezávislých soudů.

5.2.1 Primární životní hodnoty

V každodenním životě se setkáváme s širokým okruhem hodnot. Nemůžeme je posuzovat odděleně, jsou ve vzájemných vztazích nadřazenosti a podřazenosti podle toho, jaké životní cíle si vytyčujeme.

Zdraví, které je samo o sobě základní životní hodnotou, je předpokladem toho, abychom dosáhli jiných životních hodnot, jako je úspěch v učení i v zaměstnání. Zdraví je spojeno s dosahovanými výsledky lidského úsilí i s jejich plodným užíváním. Je předpokladem toho, aby člověk za plnou hodnotu považoval i sám lidský život v jeho úplnosti.

Vzdělání je prostředek k tomu, abychom rozuměli dění v přírodě i společnosti, abychom rozuměli literatuře, hudbě, dějinám. Vzdělání je hodnotou, která má rozhodující význam v našem životě. Dobré vzdělání, snaha neustále se učit, poznávat nové věci, zájem o vědění je nejen záležitostí dobrého uplatnění v životě, ale i předpokladem vlastního růstu, skutečně kulturního života a osobního uspokojení.

Podle situace a podle našeho celkového zaměření jsou pro nás některé hodnoty

- cílové (finální)
- zprostředkující (instrumentální)

(Rosenzweig, 1991, s. 15 - 16)

5.2.2 Kulturní hodnoty

Člověk je schopen nejen myslet, ale výsledky svého myšlení vyjadřovat ve svých výtvorech, které v dějinách vytvářejí druhou přírodu, lidskou kulturu.

Kultura zahrnuje všechny lidské výtvary, hmotné i duchovní. Projevuje se ve středověkých gotických hradech, ve výtvorech malířů a sochařů, v architektuře našich měst, ale i v lidových krojích a obyčejích. Výtvary duchovní kultury jsou shromážděny v dějinách písemnictví, v tvorbě básníků a spisovatelů, v dílech vědců.

Všechny tyto výtvary jsou všelidskou pokladnicí kulturních hodnot, bez nichž bychom nemohli žít jako vzdělání lidé ve 21. století, bez nichž bychom se vrátili zpět do minulosti.

Předpokladem osvojení kulturních hodnot je práce. Práce není hodnotou sama o sobě, protože tato činnost může být i zcela škodlivá a zbytečná. Hodnoty vytváří taková práce, která má smysl, která přináší užitek ostatním a osobní uspokojení. Ta nám dává vědomí důležitosti a významnosti.

(Rosenzweig, 1991, s. 16 - 18)

5.2.3 Hodnoty občanského života

Nejvyšší a nejcennější politickou hodnotou je nepochybně občanská svoboda. Svobodný občan má právo vyjadřovat své názory o uspořádání a řízení společnosti nezávisle na státní moci, vyjadřovat se veřejně k činnosti státu a společenských institucí, shromažďovat se v politických stranách a občanských iniciativách. Hovoříme zde o demokratickém uspořádání společnosti, o parlamentní demokracii.

Demokratická společnost není myslitelná bez všeobecně platných zákonů, před nimiž jsou si všichni občané rovni a jejichž dodržování zajišťují nezávislé soudy.

Demokratická společnost může existovat jen tehdy, vládne-li mezi občany jako významná hodnota vědomí soudržnosti, solidarita. Demokracie vychází z předpokladu, že všichni lidé jsou si rovni. Předpokladem souladu ve společnosti je i soulad mezi lidmi navzájem, kdy každý může počítat s úctou svých spoluobčanů a je připraven jim tuto úctu i prokazovat.

V naprostém rozporu s těmito společenskými hodnotami je zasévání nenávisti mezi lidmi. A to z nejrůznějších důvodů – náboženských, politických, rasových.

Rasismus a nacionalismus, nenávist a nesnášenlivost k lidem odlišné barvy pleti, odlišných zvyků a obyčejů, k druhým národům je vždy největším nebezpečím pro demokracii.

Žijeme v zemi, v níž jsme se narodili, hovoříme svým mateřským jazykem, stýkáme s lidmi, kteří jsou nám blízcí. Jsme příslušníky svého národa, jsme bytostně spjati s jeho minulostí a současností. Z toho pramení i citový vztah k našemu domovu, naší vlasti.

Vlastenectví, láska k vlastnímu národu a k vlastní zemi patří také k nejtrvalejším a nejpevnějším lidským hodnotám.

K dalším lidským hodnotám patří např. zachování míru a pokoje mezi národy, ochrana životního prostředí, boj proti národní nesnášenlivosti, proti ponižování lidské důstojnosti.

(Rosenzweig, 1991, s. 19 - 20)

5.2.4 Hodnoty individuálního života

Hodnoty individuálního života se přímo vztahují k osobnímu profilu každého z nás. Vyjadřují náš vztah k sobě samému a k lidem, mezi nimiž žijeme. Patří mezi ně nepochybně i základní materiální hodnoty. Ty nás zbavují starostí o zachování vlastní existence.

Každý člověk potřebuje ke svému uspokojení vědomí vlastní důstojnosti. K důstojnému životu patří přiměřené uplatnění v povolání a také vykonávání práce, která má smysl a přináší užitek ostatním. Důstojný život můžeme vést jen tehdy, jsme-li zbaveni strachu před násilím, pronásledováním, před diskriminací, ať už z důvodů národnostních, rasových nebo jiných. Důstojný život je možný jen tehdy, jsme-li hodnoceni naším prostředím jako lidé spravedliví, poctiví a čestní.

Jsou to výrazně mravní hodnoty, v nichž se odráží naše posuzování toho, co považujeme ve svém životě za nejdůležitější. Hovoříme-li o mravních hodnotách v životě člověka, je zřejmé, že tyto hodnoty se projevují vždy ve vztazích mezi lidmi.

Každé lidské společenství posuzujeme podle toho, jaké mezilidské vztahy v něm vládou. Ať už jde o vztahy v malých skupinách, v rodině, v partě kamarádů a přátel, ve školní třídě, nebo o vztahy ve velkých skupinách, např. na pracovišti, v obci, ve městě. K významným hodnotám v těchto mezilidských vztazích patří vzájemné porozumění, pochopení, velkorysost, snášenlivost.

Tolerance, otevřenost k druhému člověku je součástí nejvyšší hodnoty, k níž jsme se jako lidstvo ve svém vývoji dopracovali. Touto nejvyšší hodnotou je ideál humanismu – lidskost. Humanistický světový názor nám umožňuje, aby jsme se co nejvíce rozvíjeli podle svých předpokladů a zájmů. Zároveň nám však ukládá, aby jsme si plně uvědomovali práva druhých lidí a aby se v našem jednání promítaly základní všelidské mravní hodnoty. Měli bychom se cítit vázání nadosobními hodnotami, která nám ukazují cestu ke stálému sebezdokonalování.

(Rosenzweig, 1991, s. 21 - 23)

5.3 Hodnotová orientace

Každý člověk má jinou významnou a určující životní hodnotu. Pro někoho to je zájmová činnost, pro jiného jen pasivní zábava, osobní pohoda, poklidný život. Z uvedeného je patrné, že lidé mají rozdílný postoj a vztah k určitým, pro ně významným životním hodnotám. Někteří považují za důležitější hodnoty mravní, ideové, jiní sociální nebo ekonomické. Někdo za nejdůležitější považuje osobní úspěch, jiný se věnuje práci pro kolektiv, pro společnost. Každý člověk si vytváří vlastní individuální žebříček životních hodnot. Mezi jednotlivými lidmi existuje jistá podobnost či shodnost v pořadí důležitosti životních hodnot. Zpravidla si lépe rozumíme právě s těmi lidmi, kteří mají stejné či podobné zájmy, názory, postoje jako my. A právě toto seskupení podobných zájmů a názorů vystihuje určitou hodnotovou orientaci. Souhrnně se tedy dá konstatovat, že si lépe rozumíme s lidmi, kteří mají stejnou či podobnou hodnotovou orientaci jako my.

Z názorů různých autorů (Brožík, Velehradský, Štefanovič) lze souhrnně uvést, že hodnotová orientace je výsledkem dlouhodobého vzdělávacího a výchovného působení rodiny a řady společenských institucí, sebevýchovného působení, objektivních, materiálních a společenských podmínek života jedince i konkrétních sociálních situací. Promítá se do ní vliv získaných životních zkušeností i hodnotové orientace sociálních skupin, do kterých byl jedinec v jednotlivých etapách svého života začleněn (školní třída, pracovní kolektiv) a hodnotové orientace lidí, kteří pro něho představují autoritu a životní vzor.

Hodnotová orientace se vytváří v interakci jedince a společnosti. Tento proces však nemusí být vždy nutně harmonický. Výběr životních hodnot i jejich význam, se mohou ve vztahu ke společnosti a skupině odlišovat a dokonce s ní být i v rozporu. Jedinec je v tomto procesu aktivním činitelem, je nositelem určitých tužeb, zájmů, případně i specifických norem příslušné referenční skupiny. Příčiny deformované hodnotové orientace charakteristické právě pro určitou skupinu, jejímž je jedinec členem, mohou být spatřovány např. v nežádoucích společenských vzorech, nevhodném výchovném působení, narušeném rodinném prostředí a celé řadě dalších negativních vlivů působících na formování hodnotového systému jednotlivce.

6. Cíl průzkumného šetření

Cílem průzkumného šetření v rámci bakalářské práce je zjištění hlavních životních hodnot osob odsouzených k trestu odnětí svobody.

V rámci průzkumného šetření byly stanoveny následující dílčí cíle:

- určení základních životních hodnot celého zkoumaného vzorku mladých odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody
- zjištění, zda změna životního prostředí v souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody může mít vliv na změnu hodnotového systému mladých odsouzených

Ve své práci analyzuji okolnosti, jež se mohou projevat v nazírání na základní životní hodnoty mladých odsouzených během jejich výkonu trestu odnětí svobody a v jeho průběhu.

Trest odnětí svobody není aktem msty nebo odplaty společnosti vůči pachatelům trestné činnosti. Jeho účelem není zastavit vývoj člověka, jeho osobnosti a jeho charakteru po dobu výkonu trestu odnětí svobody, ale snaha společnosti působit na odsouzené tak, aby se, zejména prvotrestaní odsouzení, po návratu do běžného života vyhnuli případně dalšímu páčání trestné činnosti. Prostředí, v němž je trest odnětí svobody vykonáván, zůstává většině společnosti stále skryto. Je institucí, kolem které se vznáší spousta otázek i fám. Smyslem bakalářské práce obecně je informovat širší veřejnost a zvýšit její povědomí o výkonu trestu i odsouzených, kteří se přímo setkávají a pracují s odsouzenými osobami.

Individuální hodnotový systém si nosíme každý v sobě. V dnešní době vzrůstá význam ekonomické prosperity, zabezpečení kariéry a společenského postavení jako prostředku k získání majetku a hmotného zajištění. S tím zvolna narůstá i význam aktivního využívání volného času zejména sportovními a volnočasovými aktivitami. Naopak klesá význam vnímání a potřeby míru, vztahu k životnímu prostředí, k demokracii, k náboženství či k veřejně prospěšným činnostem. Důvodem proč průzkumná studie nezahrnuje všechny existující a známé životní hodnoty je minimální diference mezi mladými odsouzenými. Některé z životních hodnot, jako např. svoboda, náboženství nebo životní prostředí, byly na základě znalosti vězeňského prostředí vyřazeny.

Zde se tedy naskytá se otázka, zda se životní hodnoty lidí mění v závislosti na prostředí, v němž žijí. Zda se životní hodnoty u osob do určité míry násilně umístěných do

výkonu trestu odnětí svobody mění v souvislosti se změnou dosavadních životních podmínek.

7. Průzkumný soubor

Průzkumný soubor tvořilo celkem 73 odsouzených mužů ve věkovém rozmezí 18 let z nichž 43 bylo umístěných ve Věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Opava. 30 respondentů tvořili mladí odsouzení, kteří byli eskortováni z jiných věznic do Vazební věznice Olomouc.

8. Použité metody a techniky průzkumného šetření

Pro zjištění vytyčeného průzkumného cíle a zodpovězení zvolených otázek byla zvolena kvantitativní průzkumná strategie a jako nástroj sběru dat byl využit dotazník (příloha č. 1). Tato explorativní metoda zvyšuje otevřenost respondentů tím, že odpovídají anonymně. Anonymita zároveň zvyšuje objektivitu získaných dat.

Dotazník obsahoval 24 otázek. Nejvíce byly zastoupeny otázky uzavřené, které respondentům nabízely výběr z již hotových alternativních odpovědí. Voleny byly také otázky otevřené. Ty nabízely volnost psaného projevu. V dotazníku byla volena i otázka škálová, pomocí které mohli respondenti ohodnotit odstupňovaně konkrétní životní hodnotu, kterou daná otázka sledovala.

Celkem bylo předáno 100 dotazníků, vráceno 81 dotazníků, z čehož 6 bylo vyřazeno pro neúplnost, 1 pro nečitelnost a 1 pro jazykový rozdíl. Byl psán v romštině. Celková návratnost byla 73%.

9. Hypotézy a jejich zdůvodnění

9.1 Hypotéza č. 1

Kamarádi jsou pro cílovou skupinu přednější než rodiče.

Zdůvodnění:

Domnívám, že se z průzkumu vyplyne, že kamarádi jsou pro skupinu respondentů nacházejících se ve výkonu trestu odnětí svobody důležitější než rodiče. Tato část populace pochází většinou ze sociálně znevýhodněného prostředí. Často vyrůstají v neúplných rodinách, mají spoustu sourozenců, rodiče jsou nezaměstnaní nebo holdují alkoholu či páchají trestnou činností. Agresivita, alkoholismus nebo nevyzrálost rodičů zde také hrají důležitou roli.

Mnoho mladých lidí se nechává strhnout partou kamarádů. Parta jim nabízí volnost, svobodu vlastního projevu. Jedná se o vrstevníky nebo věkově blízké, kteří mají stejné názory na rodiče, školu, společnost, život. Slabší jedinci si v takových partách posilují sebevědomí.

9.2 Hypotéza č. 2

Volný čas chtějí respondenti z cílové skupiny trávit častěji s přáteli, než se věnovat vlastním zájmům a koníčkům.

Zdůvodnění:

Volný čas je nejčastěji spojován s potřebou zábavy a odpočinku. Těmto potřebám je přisuzován největší význam. Volný čas je také často chápán jako prostor, ve kterém se člověk může věnovat rodině, dětem, svým zájmům a koníčkům. Mínění a názory obyvatelstva na volný čas jsou velmi mnohostranné. Lidé s nevyhraněnými zájmy často volný čas promarnují, ale zároveň mají největší pocit jeho nedostatku. Lidé, kteří mají rozvinuté zájmy, si dovedou volný čas i přes řadu překážek vytvořit. Volný čas je nejčastěji spojován s potřebou odpočinku, rozptýlení a rekreace.

Co se týče výše uvedené hypotézy č. 2 domnívám se, že většina respondentů se ve volném čase raději věnuje svým koníčkům a zájmům. Zastávám názor, že volný čas dnešní mládeže je zejména spojen s počítačem a se sledováním televize. Vliv médií je dominantní. Počítačové hry, internet, facebook, skype jsou velkými, časově náročnými lákadly. K tomu se

připojuje i velké množství nabízených televizních programů. Tato média představují i jistou hrozbu. Mám na mysli řadu akčních filmů, které jsou plné zabíjení a násilí, plné pohrdání. Příkladem mohou být stále častěji násilné tragédie, které se objevují v amerických školách. Ale i násilí, které se šíří v naší republice. Hodnota lidského života a práva na vlastní důstojnost ztrácí i v našich podmínkách na vážnosti.

9.3 Hypotéza č. 3

Cílová skupina dává přednost hodnotě peněz před hodnotou zdraví.

Zdůvodnění:

U této hypotézy jsem přesvědčená, že význam hodnoty zdraví bude dominantní. Zdraví se ve všech pohledech řadí mezi nejdůležitější životní hodnoty. Již staří Číňané i velcí řečtí filozofové zkoumali život ze tří hledisek: fyzického, duševního a duchovního. Člověk se postupně učí pracovat s těmito třemi součástmi sebe samého vyváženě a tím se z nás stávají dokonalejší lidské bytosti (Urban, 2004, s. 127).

Na naše tělo se musíme dívat z praktického hlediska. Tělo není nejpodstatnější součástí člověka, ale je to dopravní prostředek, který veze to nejpodstatnější (Urban, 2004, s. 128).

Pokud je člověk zdravý má jednodušší život. Z vlastní zkušenosti vím, že pokud je člověk mladý zdraví nepřikládá takový význam. U mladého jedince organismus lépe snáší zátěž. V případě jakékoliv nehody, úrazu (pokud to nejsou nehody smrtelné) se tělo mladého člověka vyrovná se všemi následky daleko lépe. Síla bojovat se všemi neduhy je u dětí a mládeže veliká. Což uspíš i hojení všech bolístek jak na těle, tak i na duši.

Pečovat o naši tělesnou schránku je důležité, protože v životě máme jediné tělo. Když se o ně budeme dobře starat bude lépe fungovat a déle vydrží.

V dnešní době roste i význam ekonomické prosperity, kariéry jako prostředku k získání majetku, materiálních hodnot. Peníze, peníze, peníze. To žene spoustu především mladých lidí dopředu. Je to pro ně náboj, aby mohli každé ráno vstát a vykročit do života. Dnešní doba nabízí mladé generaci vše, co jen si můžou přát. To mnohdy vede k upřednostňování ekonomických aktivit na úkor zdraví. Hegemonie peněz a blahobytu se stává prioritou. Je nutné si uvědomit, že k významu hodnoty peněz je potřeba mladou generaci vychovávat.

9.4 Hypotéza č. 4

Dosažený stupeň vzdělání neovlivňuje podle cílové skupiny schopnost dobrého materiálního zajištění.

Zdůvodnění:

Domnívám se, že z průzkumu vyplyne, že pro respondenty není význam dosaženého vzdělání jako prostředku lepšího materiálního zajištění určující. U dnešní mládeže je patrná jistá netrpělivost pro dosažení uspokojení materiálních požadavků. Z toho plyne, že se vzdělání jeví jako brzda v jejich uspokojování a doba strávená vlastním vzděláváním se pro mladé jeví jako málo efektivní.

9.5 Hypotéza č. 5

Mít stálého životního partnera je pro cílovou skupinu nepodstatné.

Zdůvodnění:

Dospívající mládež často užívá partnerské vztahy a raný sex jako náhražku za scházející blízkost a vřelost v rodinných vztazích. Adolescenti jsou doslova vyhladovělí touhou po blízkosti, dopředu je žene sexuální touha, ne partnerský vztah. Domnívám se, že z průzkumu vyplyne, že pro cílovou skupinu není stálý životní partner důležitý. Jedná se o mladé lidi, kteří si chtějí užívat života plnými doušky. Nechtějí se vázat. Rodinný život, děti jsou pro ně velmi vzdálené.

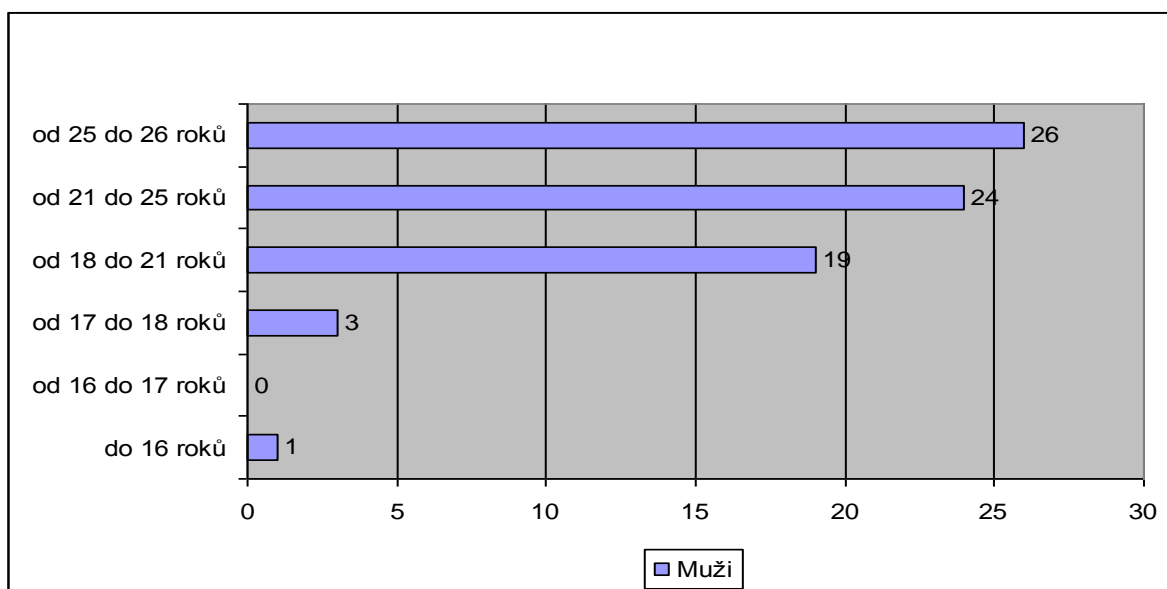
Respekt, úcta k druhým lidem je stále méně vidět. Přesto je význam respektu a úcty v lidských vztazích zjevný. Základem pro ostatní životní hodnoty je respekt a úcta k jiným lidem. Děti, jež se naučí respektovat druhé, se stanou lepšími členy společnosti, lepšími přáteli i lepšími vůdci.

V dnešní době, kdy mladí lidé mají většinou vše co si přejí, čím potřebují uspokojit své potřeby, si důležitost v osobě stálého životního partnera uvědomují až kolem 30 roku věku.

10. Zpracování a interpretace dat

První čtyři otázky, které byly použity v dotazníku, jsou otázkami navozujícími. Otázky č. 1 a č. 2 kromě své klasické funkce posloužily jako kontrola pravdivosti odpovědí respondentů. U vyplňování dotazníků ve Vazební věznici Olomouc jsem byla osobně přítomna. Pokud dotyční otázkám při vyplňování dotazníků nerozuměli podala jsem jim patřičná vysvětlení. Otázka č. 2 zjišťovala věkové složení cílové skupiny mladých odsouzených osob ve výkonu trestu odnětí svobody (viz. níže uvedený graf). Cílová skupina byla tvořena samými muži. Otázka č. 3 zjišťovala druh trestné činnosti. Co se týče skladby provinění a trestných činů převládá násilná trestná činnost. Jedná se většinou o loupežná přepadení, zpravidla v kombinaci s krádežemi, ale i o vydírání, porušování domovní svobody, ublížení na zdraví. Nejčastěji uváděnou trestnou činností u respondentů věkové skupiny 21 – 26 roků byly podvody, krácení daní, maření výkonu úředního rozhodnutí, neplacení výživného, zpronevěra.

Graf: Věkové složení cílové skupiny respondentů

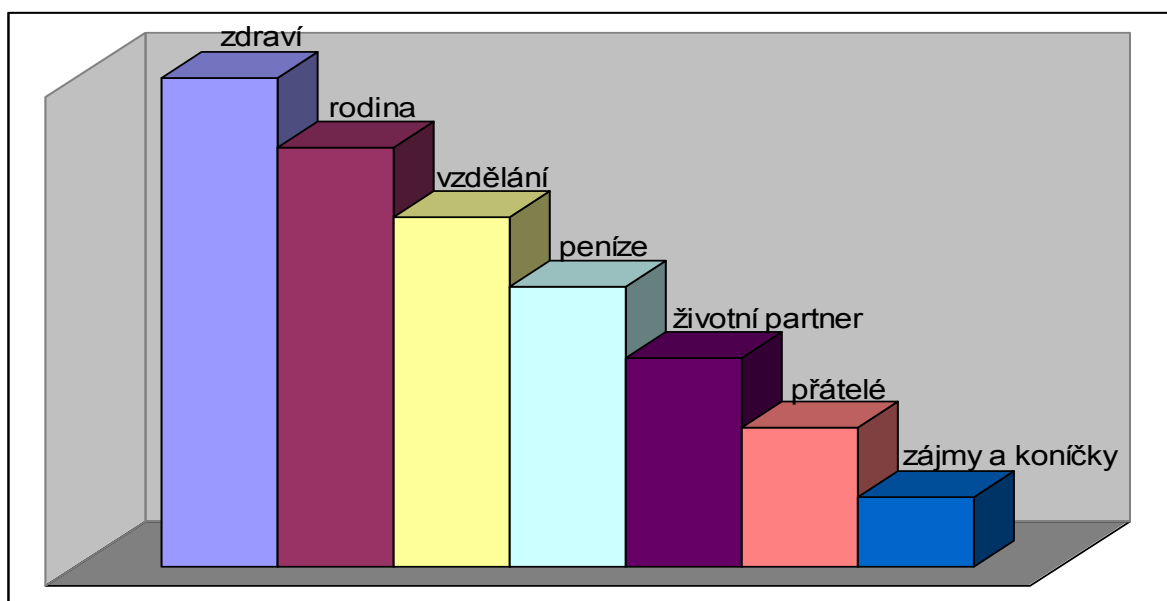
Věkové složení mladých odsouzených v České republice v letech 2008 a 2009 uvádím pro srovnání v příloze č. 3.

V otázce č. 4 bylo po respondentech požadováno, aby popsali, co si představují pod pojmem hodnota. Někteří celkem jasně vysvětlili, že „hodnota je něco, co je pro daného člověka důležité“. Většina dotazovaných si spojila pojem hodnota s pojmem cena. Jiní se

pouštěli až do filozofických úvah: „hodnota je souhrn hmotných a nehmotných věcí ovlivňujících naše názory, pocity a úroveň jako celku” nebo další napsal: „je mnoho hodnot – finanční, morální, etické. Hodnota slova, která je dosti proměnlivá stejně jako význam slova samotného“. Další vyjmenovávali konkrétní hodnoty, např. peníze, děti, láska, zdraví, rodina.

Otázka č. 5 nabádala respondenty k seřazení sedmi určených životních hodnot podle pořadí od pro ně nejdůležitější až po nejméně důležitou. Jednalo se o tyto hodnoty – vzdělání, rodiče, zdraví, peníze, životní partner, přátelé, osobní zájmy a koníčky. Výsledek je zachycen v níže uvedeném grafu.

Graf: Pořadí významnosti hodnot mladých odsouzených

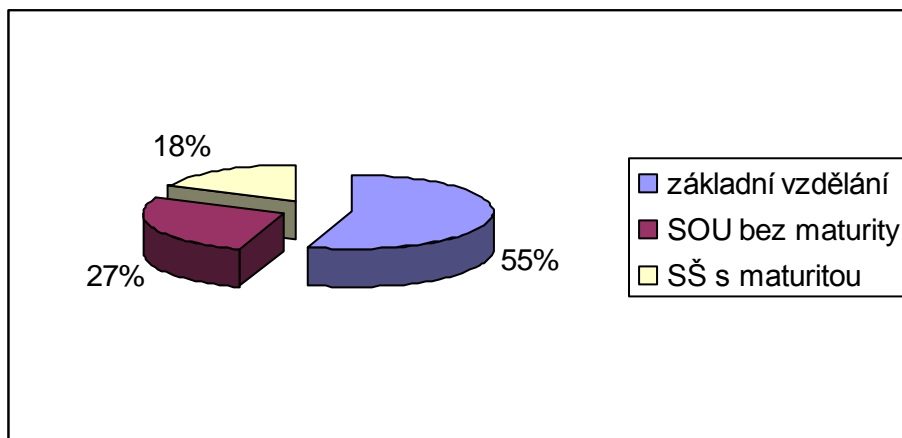

Celkem 38 respondentů, z celkového počtu dotazovaných, uvedlo hodnotu zdraví na prvním místě, 42 hodnotu rodiče na druhém místě, 31 hodnotu vzdělání na třetím místě, 32 hodnotu životní partner na pátém místě, 34 hodnotu přátelé na šestém místě a 39 hodnotu zájmy a koníčky na sedmém místě. Pro srovnání uvádím vývoj základních životních hodnot běžně populace zkoumané v EVS výzkumu v letech 1999 – 2008 (viz. příloha č. 4).

V otázce č. 6 byly respondenti dotazováni na dosažené vzdělání. Z odpovědí vyplynulo, že celkem 40 (55%) respondentů absolvovalo základní školu. Po ukončení základní školy se již dále nevzdělávali. Další stupeň vzdělání – učební obor bez maturity mělo 20 (27%) dotazovaných. Vyučení byli nejčastěji v oborech zedník, zámečnick, tesař – truhlář, automechanik, kuchař, opravář zemědělských strojů. 13 (18%) respondentů

vystudovalo střední školy s maturitou, žádný z respondentů neměl vysokoškolské vzdělání. Stupeň vzdělání cílové skupiny respondentů je vyobrazen v níže uvedeném grafu.

Graf: Stupeň vzdělání

Hypotéza č. 1: Kamarádi jsou pro cílovou skupinu přednější než rodiče.

Hypotézu ověřuji následujícími otázkami:

Otázka č. 15: Koho v případě pomoci požádáte o pomoc?

Rodiče by v případě pomoci požádalo o pomoc 45 (62%) dotazovaných. Možnost volby kamaráda, protože by se rodiče zlobili, zvolilo 13 (18%) respondentů. Stejný počet by volilo i třetí možnost, a to kamaráda, protože rodičům je jedno, co jejich dítě řeší za problém. Ve dvou případech bylo odpovězeno, mimo škálu možností, že by o pomoc byla požádána družka respondenta.

Otázka č. 17: Představte si, že máte domluvenou schůzku s kamarádem, ale vaše matka zavolá, že potřebuje, abyste s ní šel nakoupit. Co uděláte?

Většina respondentů odpověděla, že zavolá kamarádovi, omluví se a pomůžou matce. Celkem takto odpovídalo 43 mladých odsouzených (59%). 20 respondentů (27%) se pokusí nákup s matkou přesunout na jiný čas. Po jejím nesouhlasu odejdou za kamarádem. 10 (14%) z dotázaných odpovědělo, že půjdou za kamarádem. Tedy bez pomoci matce.

Otázka č. 18: Představte si, že váš otec má v neděli oslavu narozenin. Kamarád vám nabídl, že půjdete spolu do kina. Pro co se rozhodnete?

53 (73%) respondentů půjde na otcovy narozeniny a s kamarádem se domluví na jiný den. 20 (27%) odpovědělo, že rodinné oslavy nemá rád a raději půjde za kamarádem.

Hypotéza č. 2: Volný čas chtějí respondenti z cílové skupiny trávit častěji s přáteli, než se věnovat vlastním zájmům a koníčkům.

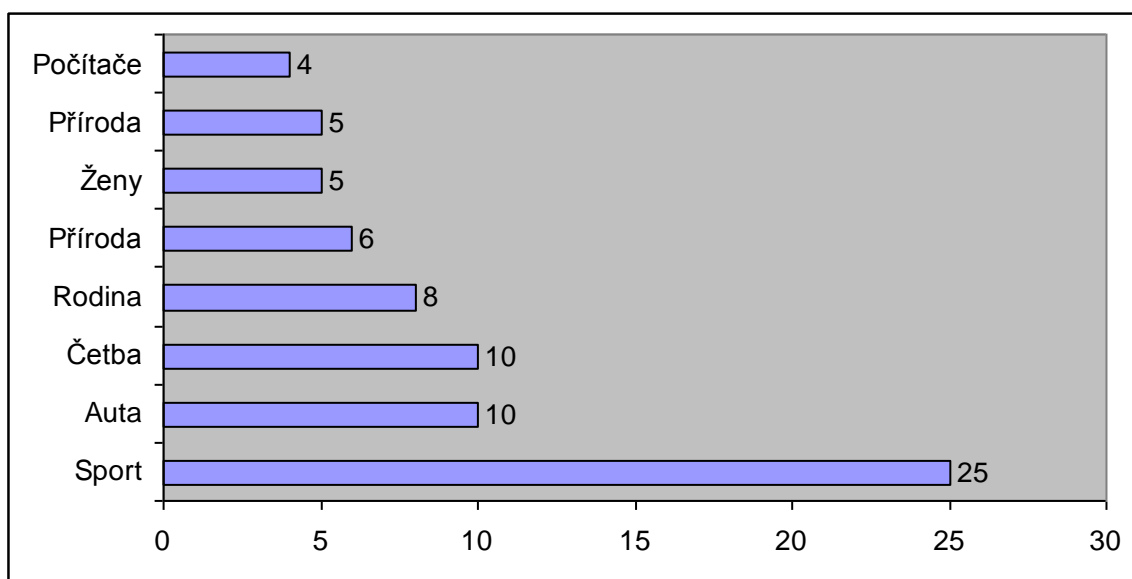
Hypotézu ověřuji následujícími otázkami:

Otázka č. 19: Vyjmenujte svoje hlavní zájmy?

Otázka č. 20: Mám: hodně zájmů; jeden hlavní zájem; nic mne zvláště nezajímá.?

Tyto otázky jsem vzájemně propojila, jelikož se vzájemně prolínají.

V odpovědích na otázku č. 20 nejčastěji vybraný vzorek respondentů uváděl, že má hodně zájmů, celkem 40 (55%), jeden hlavní zájem má 20 (27%) a 13 (18%) nemá žádný zájem, nic ho zvláště nezajímá. Zájmy, které se v odpovědích nejvíce objevovaly uvádím v níže uvedeném grafu.

Graf: Nejčastěji uvedené zájmy a koníčky

Nejvíce zastoupený je sport, zejména fotbal (11x), posilovna (10x), hokej (4x). Plavání, volejbal, šipky, snowboard a skateboard se objevily jednou. Jednotlivě se v dotazníku objevily následující zájmy a koníčky: večírky, práce, hodiny náboženství, kino, malování, hra na klavír, modelářství, cestování, myslivost, tetování. V jednom případě se mezi zájmy objevil „alkohol, sex, porno a kšeft“. Jednou se v odpovědích na danou otázku objevily i drogy a automaty. Bez koníčků jsou 3 (4%) respondentů.

Otázka č. 22: Představte si, že máte v sobotu odpoledne volno. Zavoláte tedy kamarádům, že byste společně něco podnikli nebo se budete věnovat nějaké své zálibě (koníčku)?

31 (42%) respondentů by dalo v sobotním volnu přednost svým zájmům a koníčkům. 23 (32%) mladých odsouzených upřednostnilo své kamarády. 9 (12%) dotazovaných nemá žádné koníčky, proto půjde za kamarády a 7 (10%) nebude dělat nic, protože nemá žádné kamarády ani zájmy. Ve 3 (4%) případech mi bylo odpovězeno, že se dotyční svým koníčkům věnují společně s kamarády.

Otázka č. 9: Volný čas trávím:

Stejný počet respondentů, tedy 33 (45%), uvedlo, že volný čas tráví ve společnosti kamarádů a stejně i věnování se svým zájmům a koníčkům. V jednom případě respondent rád tráví volný čas ve společnosti své družky a dítěte. V pěti případech ve volném čase respondenti nic nedělají, jsou raději sami.

Hypotéza č. 3: Cílová skupina dává přednost hodnotě peněz před hodnotou zdraví.

Hypotézu ověřuji následujícími otázkami:

Otázka č. 11: Souhlasíte s tvrzením: „Zdraví si za peníze nekoupíš?“

46 respondentů (63%) odpovědělo, že zdraví si za peníze nekoupíš. 27 (37%) odpovědělo, že s tímto tvrzením nesouhlasí a zdraví si lze za peníze koupit.

Otázka č. 12: Co pro vás znamenají peníze?

Otázka byla otevřená a tak nabízela širokou škálu odpovědí. Nejvíce odpovědí se shodlo v názoru, že peníze pro ně znamenají vše. Takto odpovědělo 8 (11%) respondentů. Stejný počet 8 respondentů (11%) napsalo, že peníze pro ně nic neznamenají. Ostatní uváděli význam hodnoty peněz spatřovaný zejména v klidu a spokojenosti, jednoduchosti, druhu životního stylu, za peníze si mohou všechno koupit. Zázemí, „to co musím vydělat, abych uživil rodinu a sebe“. Další uváděl, že peníze znamenají žití, nutnost. Pro dalšího jsou peníze jen obyčejné papírky a kovové mince.

Otázka č. 14: Na své zdraví jsem:

Na své zdraví je 36 (49%) respondentů opatrných. 19 (26%) dotazovaných odpovědělo, že o své zdraví dbá poměrně málo. 9 (12%) odpovědělo, že své obtíže předchází

a lékařská varování neberou tak doslova. 9 (12%) respondentů přesně sledují příznaky svých nemocí a podrobně je sdělují lékaři.

Otázka č. 23: Napište co je pro Vás důležitější zdraví nebo peníze?

Na tuto otázku odpovědělo 55 (76%) mladých odsouzených zdraví. Peníze jsou pro 15 (21%) respondentů důležitější než zdraví. Jeden odpověděl, že zrovna teď jsou pro něj důležitější peníze než zdraví, protože není nemocný. Ve dvou případech se ve vyplněných dotaznících objevila možnost i zdraví, i peníze.

Hypotéza č. 4: Dosažený stupeň vzdělání neovlivňuje podle cílové skupiny schopnost dobrého materiálního zajištění.

Hypotézu ověřuji následujícími otázkami:

Otázka č. 7: Po výkonu trestu si chci prohlubovat vzdělání:

Na tuto otázku odpovědělo 51 (70%) respondentů, že po výkonu trestu odnětí svobody si chce prohlubovat vzdělání. 22 (30%) jedinců se základním vzděláním se již nechce vzdělávat.

Otázka č. 8: Souhlasíte s tvrzením „Vědomosti a znalosti ti nikdo nevezme, proto jsou tím nejcennějším, co můžeš získat.”

Zde odpovědělo 53 (73%) respondentů, že souhlasí s tímto tvrzením a 20 (27%) nesouhlasí s daným tvrzením.

Otázka č. 13: Souhlasíte s tvrzením „Člověk se základním vzděláním si dříve vydělá peníze a může si koupit auto, než ten, co má maturitu?”

31 (42%) mladých odsouzených souhlasí s tímto tvrzením, 42 (57%) dotazovaných si nemyslí, že člověk se základním vzděláním si dříve vydělá peníze než ten co má maturitu. Jeden respondent odpověděl, že nezáleží na vzdělání, ale na zkušenostech (praxi), které člověk má.

Otázka č. 24: Myslíte si, že pokud budete mít vysokoškolské vzdělání, budete se mít ekonomicky (materiálně) lépe?

Odpovědi na tuto otázku byly zhruba vyrovnané. 34 (47%) dotazovaných odpovědělo, že vysokoškolské vzdělání má vliv na materiálním zajištění daného jedince. Naopak 39 (53%) respondentů si to nemyslí.

Hypotéza č. 5: Mít stálého životního partnera je pro cílovou skupinu nepodstatné.

Hypotézu ověřuji následujícími otázkami:

Otázka č. 10: Jaký přikládáte význam životní lásce – životnímu partnerovi?

Otázka č. 21: Je podle Vás v životě důležité mít životního partnera nebo člověk dokáže žít i sám a být spokojený?

Obě tyto otázky jsou propojeny. Životní lásce přikládá veliký význam, je důležitá pro 48 (66%) mladých respondentů. Na druhou stranu životního partnera nepotřebuje 25 (34%) dotazovaných. Nepřikládá mu žádný význam. Pro 40 (55%) oslovených mladých odsouzených je životní partner důležitý. 33 (45%) respondentů si to nemyslí.

Otázka č. 16: Vyjmenujte 3 negativa (zápory) a 3 pozitiva (plusy) partnerského vztahu?

Na otázku, ve které měli respondenti vyjmenovat pozitiva a negativa partnerského vztahu neodpovědělo celkem 27 (37%) dotazovaných. Mezi uváděnými pozitivy byly např.: důvěra (2x, láska, opora, pochopení, zázemí, pomoc, spolehlivost, mít se na koho obrátit, „pocit sounáležitosti, protože ve dvou se to lépe táhne“, jeden partner, věrnost. Mezi vyjmenovanými negativy se nejčastěji objevovaly: ztráta svobody a vlastních názorů (4x), změna života, peníze (4x), partnerské neshody (2x), přednost před kamarády, starosti, žárlivost, lež, zrada, nevěra (2x), ztráta volnosti rozhodování. Jeden respondent odpověděl, že nemá důvod plusy a zápory partnerského života rozlišovat. Jeden mladík uvedl, že nemá nyní vztah. Respondent, který má rád filozofii jako vědu o duši odpověděl, že vztah nedělí na plusy a mínusy. Svou přítelkyni miluje jako celek a ve vztahu k ní nehledá žádné nedostatky.

11. Shrnutí šetření

Cílem této práce bylo určit základní životní hodnoty celého zkoumaného vzorku a zjistit zda změna prostředí a umístění jedince do výkonu trestu odnětí svobody může pozměnit jejich hodnotový systém. V této kapitole se pokusím shrnout výsledky šetření.

11.1 Hypotéza č. 1

„ Kamarádi jsou pro cílovou skupinu přednější než rodiče. ”

Pro skupinu mladých odsouzených jsou v životě rodiče velmi důležití. Narušenost této hodnoty se u nich téměř nevyskytuje. Tito jedinci ve výkonu trestu strádají právě odloučením od rodiny, od svých blízkých. Obávají se narušení sociálních vazeb. Důležitou roli zde hraje i zajištění jejich osobních potřeb – tedy mám kde bydlet, mám co jíst. Zdroj příjmu mají nestabilní, pohybují se mezi vězením a svobodou, kde páchají trestnou činností.

Ve věznici jsou všechny vazby k rodině podporovány. Odsouzení mají možnost neomezeně korespondovat, dále jsou jim umožněny návštěvy, popřípadě i přerušování trestu odnětí svobody ze sociálních důvodů, mohou i pod dohledem kompetentního zaměstnance telefonovat (zákon o výkonu trestu).

Výsledky průzkumu byly do značné míry překvapující. Skupina mladých odsouzených na tom není tak zle, jak bylo předpokládáno v hypotézách.

Schůzku s kamarádem by ohledně matčina nákupu přehodnotilo celkem 59% respondentů, jiný termín nákupu by zvolilo celkem 27% dotazovaných. Kamaráda by upřednostnilo jen 14% respondentů.

Pro oslavu otcových narozenin by se rozhodla valná většina respondentů, celkem 73%. Návštěvě kina by dalo přednost 27% respondentů.

V případě žádosti o pomoc by nejvíce dotazovaných kontaktovalo opět rodiče, celých 62%. 3% respondentů by v případě žádosti o pomoc oslovilo své kamarády, převážně z důvodu nezájmu rodičů, 3% dotazovaných by o pomoc požádalo své družky.

Hypotéza se tedy **nepotvrdila** ani u jedné z položených otázek, které ji sledovaly.

11.2 Hypotéza č. 2

„Volný čas chtějí respondenti z cílové skupiny trávit častěji s přáteli, než se věnovat vlastním zájmům a koníčkům.“

Význam hodnoty zájmů a koníčků byl mladými odsouzenými zařazen až na poslední místo ze zvolené škále životních hodnot. V době, kdy jsou umístěni ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou vytrženi z běžného života, v němž se mohli věnovat zájmům a koníčkům, které je uspokojovali.

45% respondentů tráví volný čas podle svých představ, nejčastěji ve skupině svých kamarádů. Stejný počet, 45% respondentů, tráví volný čas tím, že se věnuje svým zájmům a koníčkům. 10% dotázaných je nejraději samo a nic nedělá. Naproti tomu sobotní odpoledne by 42% respondentů trávilo nejraději v zajetí svých zájmů a koníčků. Společnost kamarádů by upřednostnilo 32% dotazovaných. 12% by nedělalo nic, protože nemá žádné zájmy a koníčky. V odpovědích na otázky č. 9 a č. 22 si respondenti odporovali.

Na otázku množství zájmů 55% respondentů odpovědělo, že má hodně zájmů. Jeden hlavní zájem má 27% respondentů. Bez zájmu je 18% dotazovaných.

Za zdi věznice jsou vytrženi ze známého, vlastního prostředí. I když v každé věznici a vazební věznici existuje široké spektrum nabídky zájmových, vzdělávacích a sportovních aktivit mladí odsouzení hodnotu koníčků a zájmů postavili až na poslední místo v pořadí významnosti. Jak jsem již uvedla v předešlé podkapitole 11. 1, mladí odsouzení jsou vázání ve velké míře na rodiče. Zájmy a koníčky provozované v běžném životě museli jít na vedlejší kolej. Mezi takové zájmy uváděli: auta, cestování, rodinu, jízdu na koni, lyžování, možnosti. Možností jak trávit volný čas ve vězení smysluplným způsobem dávají odsouzeným v různých aktivitách v rámci programu zacházení (viz. podkapitola 3.2) Záleží jen na nich, zda těchto možností využijí.

Bylo předpokládáno, že mladý člověk pokud se dostane za zdi věznice přehodnotí svou hierarchii hodnot. Jeho zájmy ustupují do pozadí a význam hodnoty kamarádů se dostane do popředí. Najednou se ocitne na cele, kde má kolem sebe neustále skupinu spoluvězňů, na které si musí zvykat. Což je pro mnohé šok. Z plnohodnotného života se dostane do zavřených vězeňských prostor. Někteří z mladých odsouzených se zaměří na sportovní aktivity a posilování. Posilováním si do jisté míry zvyšují sebevědomí. Snaží se „přežít“ uvěznění. Kondiční posilování je oblíbeno u 14% respondentů. Ze sportovních

aktivit respondenti uváděli nejčastěji fotbal. Věnuje se mu celkem 15% respondentů. Poměrně často, u 14% respondentů, se v popředí zájmů objevila četba a hudba.

Hypotéza **nebyla jednoznačně potvrzena**. V položených otázkách, které tuto hypotézu sledovaly, si respondenti v odpovědích odporovali.

11.3 Hypotéza č. 3

„Cílová skupina dává přednost hodnotě peněz před hodnotou zdraví.“

Hodnota zdraví je velmi významná u většiny dotazovaných. Cílová skupina respondentů dává této hodnotě důležité postavení ve svém životě. 49% z nich je na své zdraví opatrné, naproti tomu 26% o své zdraví dbá poměrně málo. Extrémy jako přehnaná starost o své zdraví anebo naopak podceňování zdravotních obtíží a obcházení lékaře uvedlo 12% dotazovaných.

Ve věznicích je zdravotní péče na dobré úrovni. Odsouzení mají k dispozici všeobecného lékaře, stomatologa, psychiatra. Vyskytne-li se závažný zdravotní problém, je dotyčný neprodleně odvezen k externímu specialistovi, popř. může být odsouzený hospitalizován ve vězeňských nemocnicích v Praze či Brně případně v civilních zdravotnických zařízeních.

63% respondentů souhlasí s tvrzením, že zdraví si za peníze nekoupí. Opak tvrdí 37% respondentů. Zdraví je pro 76% respondentů důležitější než peníze. Těm dalo přednost 21% dotazovaných. Peníze berou jako druh životního stylu. Je to nutnost, kterou potřebují. Pokud mají peníze neomezují je životní starosti. Peníze pro ně znamenají možnost žít, mít životní jistotu, vést spokojený život. Pro polovinu respondentů znamenají peníze vše. Druhá polovina má názor opačný. Peníze staví do pozadí, je to pro ně pouze platidlo, nic důležitého. Bez peněz mají klid.

Hypotéza se tedy **nepotvrdila** ani u jedné z položených otázek, které ji sledovaly.

11.4 Hypotéza č. 4

„Dosažený stupeň vzdělání neovlivňuje podle cílové skupiny schopnost dobrého materiálního zajištění.“

Na odsouzené je ve vězeňském prostředí pamatováno i s možností vzdělávání. Vězeňská služba České republiky nabízí široké možnosti vzdělávání, zvláště pro mladé prvotrestané jedince, kterým je ve výkonu trestu věnována největší pozornost. Jedinec, kromě

samostudia, může bez omezení navštěvovat vzdělávací aktivity pod přímým vedením odborných zaměstnanců oddělení výkonu trestu (např. jazykové kroužky, základy práce s počítačem či opakování pravidel silničního provozu). Některé věznice nabízejí i možnost získání výučního listu či rekvalifikační kurzy (zde je určité omezení závislé na délce uloženého trestu a v některých případech i na věku odsouzeného).

Z cílové skupiny respondentů se chce po výkonu trestu odnětí svobody dále vzdělávat celkem 70% dotazovaných jedinců. Pouhých 30% se vzdělávat nechce. Všeobecně uznávají tezi, že vzdělání jim nikdo nevezme. S tímto tvrzením souhlasí 73% respondentů. 27% dotazovaných si to nemyslí. Jeden respondent uvedl, že to není to nejcennější, co může člověk v životě získat.

53% respondentů se domnívá, že stupeň dosaženého vzdělání neovlivňuje schopnost dobrého materiálního zajištění. Zde nejvíce dle mínění dotazovaných hraje prim osobnost člověka. 47% respondentů je přesvědčeno o opaku. Podle 57% respondentů nemá vzdělání vliv ani na rychlost výdělku. 42 % dotazovaných je opačného názoru. Podle názoru jednoho respondenta záleží na zkušenostech (praxi) jedince. „Záleží při tom na inteligenci, kreativité, nikoliv na vzdělání“. Své filozofování končí výrokem „Samostudium dělá velké lidi“

Hypotéza se u otázky, která ji sledovala **potvrdila**.

11.5 Hypotéza č. 5

„Mít stálého partnera je pro cílovou skupinu nepodstatné.“

U respondentů z cílové skupiny se projevuje určitá nezralost a nižší míra zodpovědnosti. Z praxe je známo, že mladí odsouzení přenášejí právě odpovědnost, která jim chybí, na své okolí (autoritu). Ve výkonu trestu je to vychovatel, speciální pedagog či sociální pracovník.

Mít stálého partnera touží mít 55% respondentů, naproti tomu pro 45% není životní partner důležitý. Životní lásce nepřikládá 34% respondentů žádný význam. Mezi pozitivy partnerského vztahu se nejčastěji objevovala láska, opora, pochopení, rodinné zázemí, pocit sounáležitosti. Naproti tomu mezi zápory partnerského vztahu respondenti nejčastěji uváděli ztrátu svobody a vlastních názorů (4x), peníze, starosti, žárlivost, přednost před kamarády. Celkem 9 % respondentů na otázku pozitiv a negativ partnerského vztahu neodpovědělo.

Hypotéza se tedy **nepotvrdila** u všech z položených otázek, které ji sledovaly.

Cíl bakalářské práce – určení základních životních hodnot v životě mladých odsouzených v trestu odnětí svobody – byl dosažen. Při hodnocení bylo nutno vzít v úvahu, že odsouzení mohli odpovídat ne tak, jak si myslí nebo jak by se teoreticky zachovali, ale podle toho, co se domnívají, že by mělo být správné, co se od nich očekává či mohli odpovědi označovat nahodile. Snahou bylo těmto případům během realizace průzkumu předejít. Dotazovaní byli upozorňováni na nutnost pravdivých a reálných odpovědí.

Průzkum dále prokázal, že změna životního prostředí v souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody nemá u skupiny mladých odsouzených podstatný vliv na změnu jejich hodnotového systému.

Lze konstatovat, že problematika životních hodnot může být slibnou oblastí pro další průzkumné aktivity. V dalších pracích lze průzkumnou základnu rozšířit o další skupiny vězňených osob, hlavně z řady vězňených žen nebo starších odsouzených osob ve výkonu trestu odnětí svobody. To umožní porovnat žebříček vnímání životních hodnot mezi odsouzenými muži a ženami stejné věkové skupiny a porovnat základní životní hodnoty osob ve výkonu trestu odnětí svobody s životními hodnotami běžné populace.

Srovnání části základních životních hodnot běžné populace uvádím v příloze č. 4. Tato studie se porovnáním základních životních hodnot běžné populace a jedinců z řad mladých odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody nemohla zaobírat pro svou náročnost.

Závěr

Záměrem celé bakalářské práce a především její průzkumné části bylo zjištění základních životních hodnot a celého hodnotového systému v životě mladého odsouzeného člověka.

Teoretická část se pokouší nastínit problematiku životních hodnot mladých odsouzených v souvislosti se změnou životních podmínek před nástupem k výkonu trestu odnětí svobody a v jeho průběhu.

Z výsledků průzkumné části práce vyplynulo, že se životní hodnoty mladých odsouzených v souvislosti s pobytem ve vězeňských zařízeních příliš neliší od běžné populace a že se v průběhu výkonu trestu odnětí svobody mění jen málo nebo vůbec. Dosvědčuje to nepotvrzení hypotézy č. 1, kde byli většinou upřednostněny rodinné vazby před vazbami na kamarády, nepotvrzení hypotézy č. 3, kde se nepotvrdila převaha peněz nad zdravím jedinců a konečně i nepotvrzení hypotézy č. 5, kde většina respondentů upřednostnila stálý partnerský vztah.

Upřednostňování přátel před koníčky a zájmy skončila půl na půl a lze konstatovat, že ani tato hypotéza č. 2 nebyla potvrzena. Jedinou většinou potvrzenou hypotézou tak zůstává hypotéza č. 4, která potvrdila, že stupeň vzdělání neovlivňuje schopnost materiálního zajištění.

Pozitivním zjištěním vyplývajícím z výsledků provedeného průzkumu je zájem 70% respondentů se po skončení výkonu trestu odnětí svobody dále vzdělávat. Rovněž pozitivně lze hodnotit téměř 50-ti procentní pozitivní vztah respondentů ke svému zdraví.

Resumé

V průzkumné části bakalářské práce bylo pracováno s nastolenými hypotézami, které měly být potvrzené provedením průzkumu mezi mladými osobami, odsouzenými k výkonu trestu odnětí svobody. Předpoklad, že se životní hodnoty mladých odsouzených v souvislosti s pobytem ve výkonu trestu mění, nebyl potvrzen. Výsledky průzkumu ukázaly, že životní hodnoty mladých odsouzených se příliš neliší od životních hodnot ostatní mladé populace. Vnímání i pořadí životních hodnot je závislé na věku odsouzených, na jejich sociálním zázemí, délce trestu odnětí svobody, rodinných i životních zkušenostech, vzdělání a mnohých dalších. Určitým handicapem bakalářské práce je skutečnost, že respondenty byli pouze mladí muži. Velmi zajímavé by bylo srovnání se skupinou mladých odsouzených žen. Tato srovnání mohou být předmětem rozšíření této práce v rámci magisterského studia.

Anotace

CHROMCOVÁ, Andrea. *Životní hodnoty mladých odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody (zaměřeno na odsouzené do 26 let)*. Brno: Fakulta humanitních studií Univerzity Tomáše Baťi Zlín, 2011. 62 s. Bakalářská práce

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou životních hodnot a hodnotového systému specifické skupiny osob, jež je umístěna z důvodu potrestání za jimi spáchané trestné činy do věznice. Cílem je zjištění prioritních hodnot této specifické skupiny vězňených osob. Rovněž v ní charakterizují zařízení pro výkon trestu odnětí svobody, jeho zásady a základní způsoby diferenciací odsouzených. Pozastavují se také u účelu, funkce a výchovného působení trestu odnětí svobody.

Klíčová slova: hodnoty, hodnotový systém, hodnotová orientace, trestná činnost, výkon trestu odnětí svobody, programy zacházení, funkce trestu, penologie

Annotation

CHROMCOVÁ, Andrea. *Living the values of young convicts in prison (focused on convicted to 26 years)*. Brno: Faculty of Humanities, Tomas Bata University in Zlín, 2011. 62 pp. Bachelor Dissertation Degree Thesis

This work deals with life values and the value of a specific group of people, which is located on the ground to punish them for crimes committed in prison. The aim is to identify the priority value of this specific group of inmates. It also characterizes a prison sentence, his principles and the basic differentiation of prisoners. It shows also the purpose, functions and educational activities imprisonment.

Keywords: values, value system, value orientation, crime, imprisonment, treatment programs, the function of punishment, penology

Seznam použité literatury

Právní předpisy:

Aktuální znění: Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Aktuální znění: Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

BALCAR, Karel. *Úvod do studia osobnosti*. 2. vyd. Chrudim: Mach, 1991. 218 s. ISBN neuvedeno

BROŽÍK, Vladimír. *Hodnotové orientácie*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konstantina Filozofa, 2000. 139 s. ISBN 80-8050-368-0

CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2009. 376 s. ISBN 978-80-244-2295-4

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. 1. vyd. Praha: Eurounion, 1998. 256 s. ISBN 80-85858-70-3

EYRE, Linda a EYRE, Richard. *Jak naučit dítě hodnotám*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 160 s. ISBN 80-7178-360-9

HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Budka, 1993. 304 s. ISBN 80-901549-0-5

HOGENOVÁ, Anna a PELCOVÁ, Naděžda. *Hodnoty ve výchově a sportu*. In Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané 3. 5. 2007. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2008, s. 246. ISBN 978-80-7290-285-9

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Mít pro co žít*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1994. ISBN 80-85495-33-3

NETÍK, Karel a NETÍKOVÁ, Daria. *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991, 69 s. ISBN 80-7066-518-1

NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6

PEŠKOVÁ, Jaroslava a SCHUCKOVÁ, Ladislava. *Já, člověk ...* 1. vyd. Praha: SPN, 1991. 272 s. ISBN 80-04-21766-4

RABUŠIČ, Ladislav a HAMANOVÁ, Jana. *Hodnoty a postoje v ČR 1991 – 2008*. 1. vyd.

Brno: Masarykova univerzita, 2009, 324 s. ISBN 978-80-2104-952-9

ROSENZWEIG, Milan. *Životní hodnoty*. 1. vyd. Praha: Komenium, 1991. 28 s. ISBN 8085426-07-2

SOCHŮREK, Jan. *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie. 1. díl, Obecná část*.

1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002, 92 s. ISBN 80-7083-679-2

SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie. 1. díl, Úvod do teorie trestu a trestání*. 1. vyd.

Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, 57 s. ISBN 978-80-7372-203-6

ŠTEFANOVIČ, Jozef a GREISINGER, Jaroslav. *Psychologie*. 3. vyd. Praha: Avicenum, 1987. 256 s. ISBN neuvedeno

ŠTĚRBA, Vladislav. *Penologie*. 1. vyd. Praha: Armex publishing, 2007, 148 s. ISBN 978-80-86795-48-5

VELEHRADSKÝ, Antonín. *Hodnocení a hodnoty v činnosti člověka*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1978. 188 s. ISBN neuvedeno

URBAN, Hal. *To nejdůležitější v životě*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 152 s. ISBN 80-7178-824-4

Časopisy:

JŮZL, Miloslav. Mládi...*České vězeňství*. 2009, č. 3, s.12. ISSN 1213-9297

MAREŠOVÁ, Alena. Současný stav kriminality mládeže. *České vězeňství*. 2008, č. 2, s.22. ISSN 1213-9297

ČESKÉ VĚZEŇSTVÍ. Věznění mladistvých: přísnost a porozumění. *České vězeňství*. 2009, č. 3, s.13. ISSN 1213-9297

Internetové zdroje:

Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky za rok 2008. Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky Úřední deska [online], [cit. 2011-3-12]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Statistick%C3%A1%20ro%C4%8Denka%20V%C4%9Be%20sk%C3%A9%20slu%C5%BEby%202008.pdf

Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky za rok 2009. Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky Úřední deska [online], [cit. 2011-3-12]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Ro%C4%8Denka%202009_1.pdf

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník

Příloha č. 2: Vývoj stavu odsouzených v porovnání s vývojem stavu mladistvých odsouzených v letech 2005 - 2009

Příloha č. 3: Věkové složení mladých odsouzených v roce 2008 a v roce 2009

Příloha č. 4: Základní životní hodnoty zkoumané v EVS výzkumu v letech 1999 - 2008

DOTAZNÍK

(anonymní)

Tento dotazník je součástí průzkumu, jehož výsledky budou sloužit výhradně jako podklad pro vysokoškolskou bakalářskou práci. Předem děkuji za ochotu a čas věnovaný jeho vyplnění.

Odpovědi prosím vepište na řádek. U otázek s více možnostmi zakroužkujte vhodnou odpověď.

1. Váš věk

2. Po kolikáté jste ve výkonu trestu?

3. Charakterizujte Vaši trestnou činnost (napíšte pouze paragraf nebo název. např. § 205, nebo krádež)

.....

4. Uveďte, co si představujete pod slovem hodnota?

.....

5. Seřad'te následující hodnoty od pro vás nejdůležitější až po nejméně důležité:
 (nejdůležitější hodnotu označte číslem 1, další hodnoty pak číslem 2, 3, ..., nejméně důležitou pak číslem 7)

vzdělání	
rodiče	
zdraví	
peníze	
životní partner	
přátelé	
osobní zájmy a koníčky	

6. Dosažené vzdělání:

- základní
- učební obor (název)
- střední s maturitou

7. Po výkonu trestu si chci prohlubovat vzdělání:

ANO – NE

8. Souhlasíte s tvrzením: „Vědomosti a znalosti ti nikdo nevezme, proto jsou tím nejcennějším, co můžeš získat.“

ANO – NE

9. Volný čas trávím:

- často a rád ve společnosti svých kamarádů
- tím, že se věnuji svým zájmům a koníčkům
- jsem nejraději sám a nic nedělám

10. Jaký přikládáte význam životní lásce – životnímu partnerovi?

- Žádný, nepotřebuji ho.
- Veliký, je pro mě velmi důležitý.

11. Souhlasíte s tvrzením: “Zdraví si za peníze nekoupíš?”

ANO – NE

12. Co pro Vás znamenají peníze?

.....

13. Souhlasíte s tvrzením: “Člověk se základním vzděláním si dříve vydělá peníze a může si koupit auto, než ten, co má maturitu?”

ANO – NE

14. Na své zdraví jsem:

- opatrný
- přesně sleduji příznaky svých nemocí a podrobně je sděluji lékaři
- své zdraví dbám poměrně málo
- své obtíže předcházím a lékařská varování neberu tak doslova

15. Koho v případě potřeby požádáte o pomoc?

- Kamarády, protože rodiče by se na mne zlobily
- Kamarády, protože rodičům je jedno, co řeším za problémy
- Rodiče, protože ti mi vždy pomůžou

16. Vymenujte 3 negativa (zápory) a 3 pozitiva (plusy) partnerského vztahu:

Plusy:

.....

Zápory:

17. Představte si, že máte domluvenou schůzku s kamarádem, ale vaše matka zavolá, že potřebuje, abyste s ní šel nakoupit. Co uděláte?

- Půjdu s kamarádem, už jsem se s ním domluvil, matka si nějak poradí sama.
- Pokusím se nákup s matkou přesunout na jiný čas, ale ona nesouhlasí, tak půjdu za kamarádem.
- Zavolám kamarádovi, že přijdu později, a pomůžu matce.

18. Představte si, že váš otec má v neděli oslavu narozenin. Kamarád vám nabídl, že půjdete spolu do kina. Pro co se rozhodnete?

- Půjdu na otcovi narozeniny a s kamarádem se domluvíme na jiný den.
- Rodinné oslavy nemám rád, tak půjdu raději za kamarádem.

19. Vyjmenujte svoje hlavní zájmy a koníčky:

.....
.....

20. Mám:

- hodně zájmů
- jeden hlavní zájem
- nic mne zvláště nezajímá

21. Je podle Vás v životě důležité mít životního partnera nebo člověk dokáže žít i sám a být spokojený?

- Partner není vůbec důležitý.
- Partner je nejdůležitější.

22. Představte si, že máte v sobotu odpoledne volno. Zavoláte tedy kamarádům, že byste společně něco podnikli nebo se budete věnovat nějaké zálibě (koníčku)?

- Nemám žádné koníčky, tak se ozvu kamarádům.
- Mám sice nějaké koníčky, ale raději půjdu za kamarády.
- Raději se budu věnovat svým koníčkům, s kamarády se domluvíme jindy.
- Nevím, co budu dělat, žádné kamarády ani koníčky nemám.

23. Napište co je pro Vás důležitější zdraví nebo peníze?

.....

24. Myslíte si, že pokud budete mít vysokoškolské vzdělání, budete se mít ekonomicky (materiálně) lépe?

ANO – NE

Děkuji za vyplnění tohoto dotazníku

Jak uvádí statistiky Vězeňské služby České republiky (viz. tabulka č. 1 celkový počet odsouzených v posledních pěti letech neustále mírně narůstá. Narůstá, nepatrně i počet mladistvých odsouzených. Pro přehlednost tohoto vývoje je přidána tabulka č. 2, kde je možno vidět podíl odsouzených mladistvých k celkovému počtu stavu odsouzených. Tento podíl se pohybuje kolem 1% mladistvých odsouzených k celkovému počtu odsouzených.

Tabulka č. 1: Vývoj stavu odsouzených v letech 2005 - 2009

Odsouzení	Stav k 31. 12.				
	2005	2006	2007	2008	2009
Muži	15 336	15 376	15 792	17 209	18 367
Ženy	741	803	855	891	1007
Celkem	16 077	16 179	16 647	18 100	19 374

Tabulka č. 2: Vývoj stavu mladistvých odsouzených v letech 2005 – 2009

Odsouzení mladiství	Stav k 31. 12.				
	2005	2006	2007	2008	2009
Muži	120	109	133	148	166
Ženy	4	2	1	4	8
Celkem	124	111	134	152	174
Podíl odsouzených *	0,77%	0,69%	0,80%	0,84%	0,90%

* Podíl odsouzených mladistvých k celkovému stavu odsouzených

Trest odnětí svobody u mladistvých se vykonává odděleně od ostatních odsouzených ve zvláštních věznicích nebo odděleních. Dověrší-li mladistvý ve VTOS devatenáctý rok věku, může soud rozhodnout, že se odsouzený mladistvý přeřadí do věznice pro ostatní odsouzené. Proto mohou být v počtech odsouzených mladistvých zahrnuti i odsouzení starší 18 let.

Z tabulky č. 3 a č. 4 je patrné věkové složení pachatelů trestných činů v rozmezí 16 až 30 let. Z čerpaných statistik je patrné, že největší procento odsouzených je ve věku 25 – 30 let, následováno věkovou skupinou 18 – 21 let věku. V obou případech tvoří tyto skupiny vězněných osob v průměru 15,69% všech odsouzených osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

Tabulka č. 3: Věkové složení odsouzených ve VTOS do 30 let věku v roce 2008

Věk	Stav k 31. 12. 2008			
	Muži	Ženy	Celkem	%
do 16 roků	9	0	9	0,05%
od 16 do 17 roků	36	0	36	0,20%
od 17 do 18 roků	66	1	67	0,37%
od 18 do 21 roků	602	29	631	3,49%
od 21 do 25 roků	2265	124	2389	13,20%
od 25 do 30 roků	3263	170	3433	18,97%
Celkem	6241	324	6565	36,28%

Tabulka č. 4: Věkové složení odsouzených ve VTOS do 30 let věku v roce 2009

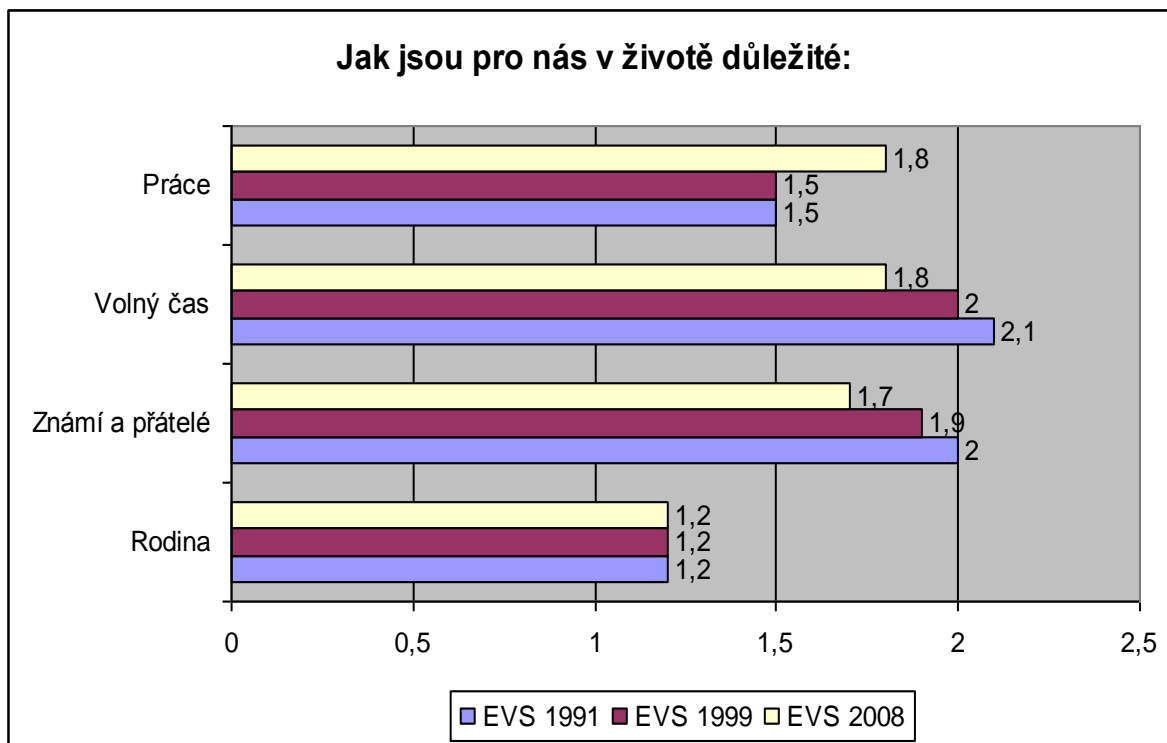
Věk	Stav k 31. 12. 2009			
	Muži	Ženy	Celkem	%
do 16 roků	1	0	1	0,01%
od 16 do 17 roků	15	1	16	0,08%
od 17 do 18 roků	46	3	49	0,25%
od 18 do 21 roků	602	19	621	3,21%
od 21 do 25 roků	2301	124	2425	12,52%
od 25 do 30 roků	3307	194	3501	18,07%
Celkem	6272	341	6613	34,14%

Pro srovnání získaných údajů o základních životních hodnotách mladé vězeňské populace pro zajímavost uvádím výsledky sociologického výzkumu který probíhal v letech 1999 - 2008 v řadě evropských zemí, včetně České republiky, pod názvem EVS (European Values Study).

Jak je uvedeno v publikaci (Rabušič a Hamanová, 2009, s. 14 – 15) zkoumat hodnoty je důležité z mnoha důvodů. Ze sociologického hlediska je možno vidět postupnou přeměnu hodnotové struktury české společnosti. Chápeme-li hodnoty v Rokeachově duchu jako kognitivní reprezentace lidských potřeb, pak hodnoty jsou standardem, který řídí a ovlivňuje jednání, postoje a hodnocení. Jsou to totiž kritéria, která člověk používá na hodnocení činů, osob a událostí, neboť to jsou současně i koncepty toho, co je žádoucí či dobré.

Proměna hodnot je zcela zásadní podmínkou pro jakoukoliv společnost, která prochází podstatnou politickou, ekonomickou a sociálně-kulturní transformací.

Graf: Základní životní hodnoty zkoumané v EVS výzkumu.

Důležitost rodiny (Řádková %)		EVS 2008			EVS 1999		
		Rodina			Rodina		
		velmi důležití	dosti důležití	ne příliš důležití	velmi důležití	dosti důležití	ne příliš důležití
Celkem		81%	16%	2%	85%	14%	1%
Pohlaví	muž	74%	22%	3%	78%	19%	3%
	žena	87%	11%	1%	91%	8%	0%
Věk	18 - 29	71%	26%	3%	80%	18%	2%
	30 - 44	87%	11%	1%	86%	12%	2%
	45 - 59	84%	13%	2%	86%	13%	1%
	60 +	83%	13%	3%	86%	12%	1%
Vzdělání	základní	73%	25%	2%	79%	17%	3%
	vyučen(a)	81%	16%	3%	85%	14%	1%
	SŠ	85%	13%	2%	86%	13%	1%
	VŠ	86%	14%	1%	91%	8%	1%
Obec	do 4 999	82%	15%	3%	81%	17%	2%
	5 000 - 19 999	84%	12%	2%	84%	15%	1%
	20 000 - 99 999	80%	18%	1%	89%	10%	1%
	100 000 +	80%	19%	2%	85%	13%	2%
Region	Praha	81%	17%	2%	85%	13%	2%
	Čechy	79%	17%	3%	84%	15%	1%
	Morava	84%	14%	2%	86%	12%	2%
Důležitost známých a přátel (Řádková %)		EVS 2008			EVS 1999		
		Známí a přátelé			Známí a přátelé		
		velmi důležití	dosti důležití	ne příliš důležití	velmi důležití	dosti důležití	ne příliš důležití
Celkem		40%	51%	9%	27%	60%	13%
Pohlaví	muž	40%	49%	11%	25%	62%	14%
	žena	39%	52%	8%	29%	58%	13%
Věk	18 - 29	51%	42%	6%	39%	55%	6%
	30 - 44	39%	51%	10%	21%	66%	12%
	45 - 59	33%	57%	9%	19%	65%	16%
	60 +	37%	50%	11%	29%	52%	18%
Vzdělání	základní	43%	43%	13%	31%	49%	18%
	vyučen(a)	34%	55%	11%	23%	63%	13%
	SŠ	44%	49%	6%	28%	62%	11%
	VŠ	46%	49%	5%	29%	60%	11%
Obec	do 4 999	40%	50%	10%	27%	59%	13%
	5 000 - 19 999	38%	54%	6%	27%	58%	15%
	20 000 - 99 999	33%	53%	13%	24%	60%	15%
	100 000 +	48%	46%	6%	29%	60%	11%
Region	Praha	40%	55%	5%	33%	58%	10%
	Čechy	38%	49%	11%	26%	60%	14%
	Morava	42%	51%	7%	26%	60%	14%

Důležitost volného času (Řádková %)		EVS 2008			EVS 1999		
		Volný čas			Volný čas		
		velmi důležití	dosti důležití	ne příliš důležití	velmi důležití	dosti důležití	ne příliš důležití
Celkem		36%	51%	12%	21%	58%	19%
Pohlaví	muž	37%	50%	12%	21%	60%	17%
	žena	35%	51%	13%	20%	57%	22%
Věk	18 - 29	48%	42%	9%	27%	58%	13%
	30 - 44	36%	52%	11%	18%	64%	17%
	45 - 59	33%	56%	10%	20%	59%	20%
	60 +	27%	52%	18%	19%	51%	28%
Vzdělání	základní	35%	44%	18%	21%	54%	22%
	vyučen(a)	32%	54%	12%	24%	55%	19%
	SŠ	41%	48%	10%	19%	61%	19%
	VŠ	41%	52%	7%	17%	67%	15%
Obec	do 4 999	35%	48%	15%	19%	55%	24%
	5 000 - 19 999	41%	47%	11%	19%	60%	19%
	20 000 - 99 999	30%	55%	11%	21%	59%	18%
	100 000 +	38%	52%	9%	24%	58%	17%
Region	Praha	29%	61%	11%	27%	54%	17%
	Čechy	37%	49%	12%	20%	59%	20%
	Morava	36%	50%	12%	20%	59%	19%
Důležitost práce (Řádková %)		EVS 2008			EVS 1999		
		Práce			Práce		
		velmi důležití	dosti důležití	ne příliš důležití	velmi důležití	dosti důležití	ne příliš důležití
Celkem		43%	39%	10%	53%	41%	5%
Pohlaví	muž	45%	38%	9%	54%	40%	5%
	žena	42%	40%	11%	52%	41%	6%
Věk	18 - 29	28%	47%	14%	42%	52%	6%
	30 - 44	58%	36%	4%	52%	43%	5%
	45 - 59	53%	39%	6%	60%	35%	5%
	60 +	35%	35%	18%	57%	34%	6%
Vzdělání	základní	28%	41%	15%	50%	41%	7%
	vyučen(a)	44%	38%	11%	59%	34%	5%
	SŠ	44%	43%	9%	47%	47%	5%
	VŠ	59%	35%	6%	52%	44%	3%
Obec	do 4 999	49%	37%	10%	52%	40%	6%
	5 000 - 19 999	38%	39%	12%	59%	37%	3%
	20 000 - 99 999	42%	43%	12%	53%	42%	4%
	100 000 +	42%	40%	10%	49%	42%	7%
Region	Praha	44%	50%	5%	43%	48%	7%
	Čechy	43%	38%	12%	55%	39%	5%
	Morava	44%	37%	11%	54%	40%	5%